Кооперативна Республика

екон.-суспільний місячник. рік видання IV

№ 11

„CO-OPERATIVE REPUBLIC"
UKRAINIAN MONTHLY REVIEW, Lwiw — Poland
„LA REPUBLIQUE COOPÉRATIVE"
REVUE MENS. OUKRAÏNIENNE, Lwiw — Pologne
„DIE GENOSSENSCHAFTSREPUBLIK"
UKRAINISCHE MONATSSCHRIFT, Lwiw — Polen.

НА ОКРАЮ ДНІВ.

„ПЕРВІ БУДУТЬ ПОСЛІДНІМИ"...

Ґазети пишуть: „Протягом восьми перших місяців 1931 р. в Сполучених Державах Америки збанкротувало 1668 банків, репрезентуючих 1300 міліонів долярів в депозитах. Недавно завісив виплати великий банк у Філядельфії Conutry Trust Company, що посідав сім філій і капітал 10 міліонів дол. Причиною закриття банку було вицофання протягом 1931 року 3,3 міл. долярів депозитів".

Европа має все таки хвилини моральної сатисфакції, свого рода злобну втіху, що вона не сама... В Америці все діється у великому стилю, отже й банкроцтва. Але що така проба паде на край, який до абсурду довів зматеріялізування життя, а „бизнес" і погоню за зиском зробив найвищою мудрістю життя — це не лише потішаюче, але притім і глибоко повчаюче. Воно є живим свідоцтвом, що так життя уймати не лише не треба, а й не можна, бо воно мститься. Більше соціяльности, а тоді й кріз, та ще таких, не мусілоб бути.

ЗОЛОТО В РОЛІ „ВІЧНОГО СКИТАЛЬЦЯ".

В добі кризи оплакуємо долю ріжних груп суспільства, станів і кляс. Але в дійсности найваще сьогодні капіталові та його головному представникові — шляхотному металеві. Всі мають хоч де голову притулити, а бідне золото і того не має. Ніде не годне довше забаритися, так його з усюди гонять. З Німеччини у Англію, з Англії літаками у Францію й Америку, з Америки кораблями у Францію, а з Франції куди? Ще невідомо, але кудись йти таки мабуть прийдеться, бо вже й сьогодня французькі економісти побоюються загального грошевого хаосу через те, що вільні капітали з цілого світа збігаються до Парижа. Їх-же треба опроцентувати, а хто платитиме відсотки від капіталу, що йому непотрібний та лише місце забирає у його трезорах? Біда, як кажуть, без грошей, але здається, ще більша біда з грішми.

ЩО ДУМАЮТЬ ЛЬВІВСЬКІ ПРОФЕСОРИ?

„Słowo Polskie“ друкує статті проф. Каро. „Kurjer Lwowski“ статті проф. Стан. Грабського. Оба вони професори політичної економії, хоч не однакові заступають погляди.

Проф. Каро: „Чиж дійсно світ валиться? Отже треба щиро сказати, що валиться, але не світ, тільки капіталістична економіка“. Вихід з положення автор бачить, коротко говорячи, в етатизації (удержавненню) підприємств, як не повнім, то хоч далеко йдучім. Називає він це однак чомусь „салідаризмом“ (Sł. P. 282/3).

(Про наше становище до цієї справи гл. ст.: „Структуральні проблєми“ — в цьому і наступному ч.ч. „Кооп. Р-ки“).

Проф. Грабскі: „Щойно капіталістичний устрій усунув примусову господ. залежність людини від людини, голод селянських мас, дав робітникам обезпечення від недуг, безробіття, він опер зарібок робітника на двосторонній умові між організаціями робітників і союзами працедавців, уможливив здібним та енергійним одиницям підноситися з найнищих суспільних верств до найвищих“.

Шкода, що шановний жрець науки (себто правди) не написав ще, що капіталізм (очевидно з журби за долю робітника) домагається ліквідації суспільних обезпечень, що створив „ножиці“ (очевидно з журби за долю селянина) і т. д. Як на професора університету, то аж занадто публіцистично!

НАШІ СПРАВИ В ЦЕНТРАЛЬНІМ КОМІТЕТІ МІЖНАР. КООП. СОЮЗУ.

В Парижі радили в днях 27. вересня до 2. жовтня Виділ і Центр. Комітет М. К. С. Канцелярія здавала звіт м. і. також з заходів в справі т. зв. пацифікації українських кооператив. Про цю справу подає бюлєтень М. К. С.:

„Від початку цього року та справа була предметом активного досліджування як шляхом листування, так і на місці. Пороблено заходи для підпертя петицій, предложених укр. кооператорами Союзові Народів. Генеральний секретар М.К.С. не лише що відбув у Варшаві конференції з польськими і українськими кооператорами, але мав теж розмови з польським міністром загран. справ, з британським таким же міністром та з предсідником підкомісії, назначеної для розгляду тих петицій Союзом Народів. Тій підкомісії предложено меморіял, в якому в найбільш обєктивний спосіб представлено вимоги українських організацій, пошкодження осіб і річеві страти, які вони понесли. М.К.С. самозрозуміло не має ані прямого голосу, ані потрібних засобів для того, щоби довести до здійснення цих вимог, але зрештою не занедбано нічого для того, щоби українським кооператорам дісталася справедливість. Тому, що справа ця в часі засідання Центр. Комітету находилася ще в руках Союзу Народів, рішено покищо не робити ніяких дальших заходів, оставляючи справу отвертою в виду можливих дальших подій“.

КОЛУПАЮТЬ ПІЧ.

За давних часів „садків вишневих“ і „соловейка в гаю“ (яких так не долюблюють „Кооперативні Вісті“) було в моді, що як прийшли свати, то дівчина (красна дівиця, сиріч куниця) мусіла обовязково станути засоромлена коло печі, колупаючи її бідну нігтем — треба чи ні.

Оттаке трапилося й „Кооп. Вістям, коли їх „Кооп. Респ.“ повчила, що годиться-ж часом щось і про кооперацію написати, не про самих тільки „ундо-радикало-фашистівських кооператорів“. Отже втяли Кооп. Вісти:

Ундо-радикало-фашисти кажуть, що не треба продавати товару на борг. Це ж очевидча фашистівська інтрига. Не треба давати на борг тільки куркулям і попам, але треба давати біднякам!

Такий короткий зміст одної статті з 14. ч. „К. В.“ Нічого — підхід марксівський, клясовий, годі й слово сказати. Тільки не кооперативний. Кооператори на цю слизьку дорогу не підуть; вони вже останут таки при своїх рочдеських засадах, хоч рочделці й були прості собі пролєтарі та інститутів марксізму-лєнінізму не кінчали.

„В ЗІНКІВЦЯХ ГНИЮТЬ ПОМІДОРИ“.

„Червоний Кордон“ пише під датою 9 жовтня з Камянця Под.:

„В зіньковецькому колгоспі „Шлях до соціялізму“ було засаджено коло 1-га помідорів. Вже більш як місяць їх ніхто не збирає. Помідори попадали на землю та гниють і т. д.“

Подібних звісток найдете повно у льокальній пресі з Рад. Союзу. Вони свідчать про те, що колгоспівська система держиться лише натиском з гори, внутріж це ніщо інше, як бюрократія, доведена до крайностей. Чи можна собі уявити, щоб щось такого могло мати місце в будь якій справжній кооперативі?

„КУРКУЛЬСЬКІ ЗАПРОДАНЦІ РОЗКЛАДАЮТЬ КОЛГОСПИ“ — КОМУНІСТИЧНИМИ ГАСЛАМИ.

Той самий часопис приносить теж замітку, яка свідчить хіба про умопомішання редакторів. Під заголовком: „Рішуче викорінити куркульську зрівнялівку“ читаємо буквально таке:

„Щоб розкласти колгосп куркульські запроданці агітують за розподіл прибутків за кількістю їдців, а не вироблених трудоднів“.

Значить за те, що хтось вимагає розділу прибутків по чисто комуністичній засаді („кожному після його потреби“), в комуністичній державі він стає „куркулем“ (!) і „запроданцем“. Чому? — Бо... так наказав Сталін. Здоровим глуздом цього уже не збагнели.

„Структуральні проблєми“

1. „Що буде“?

Чим довше затягається господарське лихоліття — тим чорніші думки опановують тих, що формально несуть відповідальність за життя суспільств і народів. Свідомість, що „такої крізи не бувало“, дійшла вже й до найбільш пересічної редакторської голови найбільш бульварної газети. Про крізу балакається при кожній нагоді, при зустрічі і пращанню, щось як давніше про погоду. Економісти мають ту злорадісну втіху, що нарешті й їх знання визнано до чогось потрібним, що господарськими справами стали подекуди навіть більше цікавитися, як рекордами у летунстві, футболом чи кримінальними процесами.

Це значить, що біда мусить бути вже дуже велика. Всякий хоче знати: що буде далі? Як йому уладитися краще—чи сплачувати довги, чи може навпаки робити як найбільше нових? Як забезпечити себе найкраще від можливого спаду краєвої валюти і оплати курсової ріжниці від долярових зобовязань. (Або навпаки?). Коли в кого є складені гроші, той сивіє з журби, як їх краще забезпечити: чи купном недвижимости, товару, чи може краще ульокувати їх в „добрім банку"? Взагалі — повно метушні, гамору й шуму. А кріза лютує й гуде, приносячи буквально що дня нові несподіванки.

Ще не заспокоїлися уми по берлінських банкових потрясеннях та німецькій „кризі довіря", а вже ми мали подібну, тільки ще голоснішу аферу з англійським фунтом та „банком двох півкуль" — Bank of England. Не встигли ми освоїтися з лондонськими подіями, а вже чуємо про втечу капіталів з американських банків у французькі та голяндські („останні островці", щось як Ноєвий ковчег...).

І чимраз частіше стрічає громадянин у своїй газеті фразу про „структуральну крізу" або „крізу устрою". Навіть один з чільних мужів правлячого в Польщі табору, посол з ББ Ст. Стажинські вживає цього способу вислову:

„Kryzys obecny poza charakterem kryzysu cyklicznego, konjunkturalnego, ma znamiona kryzysu ustrojowego" („Światowy kryzys gospodarczy, obecna sytuacja Polski i plan prac BBWR"). Очевидно, без блищих пояснень, пересічний громадянин не відразу здає собі справу, про що йде річ, про яку структуру чи „устрій" тут йде мова.

На ділі розходиться ні про що інше, як про заломання самої системи, опертої на приватнім зиску.

Хочемо бути цілком точними у вислові і не вживаємо в даному разі терміну „кріза капіталізму", ані тим більше „економічного лібералізму". Особливо цей останній термін тут зовсім не на місці. „Економічний лібералізм" — не переживає ніякої крізи і всі балачки на цю тему (між іншим і на сторінках української преси) є безосновні. Нема сьогодні ніякої крізи екон. лібералізму тому, що нема вже взагалі того лібералізму (за незначними останками тої системи). Від довгого уже часу систему лібералізму убито — митами, урядовою регламентацією внутрішнього й зовнішнього обороту, преміями всякого роду, етатизмом у виробництві і грошівництві, а надівсе — картелями.

Те, що ми бачимо нині у переважній частині країн Европі, не носить уже характеру якоїсь однородної системи. Безумовно — найсильнішими є в Европі й Америці елєменти капіталізму, в його вищій, сконцентрованій формі, яку ми моглиб коротко назвати „картелізмом". Але побіч нього досить сильні є впливи держави і то не тільки в характері правного регулятора обороту (мита, премії, урядові синдикати, стандаризації і т. д.), але держави, як підприємця. Правда, рідке де держава виступає тут, як конкурент приватного капіталу; частіше вона вміє знайти спільну мову з картелями, входячи з ними у порозуміння зі шкодою для свого власного суспільства. Держава виступає тут, як збирач зисків (фіскальний інтерес!), а не як оборонець господарських інтересів громадян. — Крім державних підприємств маємо нині вже сильні завязки кооперативного і муніціпального господарства.

І ось ця власне система, ця штудерна комбінація приватного з державним капіталізмом (етатизмом) переживає цю затяжну крізу, якої ми є свідками. Безумовно першу скрипку тут грають картелі

приватного капіталу, і коли мова при хиби чиєїсь структури, то розходиться в першу чергу про структуру сучасного виробничого і кредитового апарату, створеного картелізмом (і етатизмом, оскільки він підтанцьовує за першим).

Ці факти треба ясно ствердити, щоби не блукати в тумані фальшивих уяв про сам характер тих подій, які переживаємо.

Розуміється переживають крізу вже й самі державні господарства (дефіцити державних бюджетів Німеччини, Англії, Америки і т. д.). Але це є похідне явище, другостепенне; воно викликане захитанням приватного господарства, що привело до зменшення вплилвів до державних кас з податків, монополів і т. д., при збільшенню видатків на допомоги безробітним і убогим. Колиб направилися відносини у приватних господарствах, покращалоб й у фінансах держав та самоврядувань.

Очевидно, перше питання, яке ставить нині всякий, є: „що буде далі? Як це все скінчиться“? Зі спеціяльними претенсіями підходять до фахівців - економістів, мовляв, ви щось більше знаєте, скажіть же що буде?

„Перебуде капіталізм цю крізу, чи ні? А як ні,то чи скоро прийде „большевизм“? і т. д.“

Цікаве, що в пересічного громадянина думка йде лише такими, а не іншими доріжками. Як не капіталізм — значить большевизм! Бо, мовляв „большевики завсігди предсказували капіталізмові розвал“. Значить, коли капіталізм падає, то правдивою показується теорія большевизму і т. п. — Цікава ця льогіка тому, бо свідчить, яку коротку память мають люде. Забувають, що не сам большевизм веде критику капіталістичної системи — бо ще його й на світі не було, як були Овен, Прудон, Ляссаль, Маркс, Бебель, Кавцкі, Жід, Поассон, а в нас Драгоманів, Подолінський, Туган-Барановський і др. соціялісти та кооператори, що предсказували розклад капіталістичної системи. Спеціяльно ж кооперативна течія не тільки критикувала капіталістичні методи, але — що більше — вона ділом почала класти підвалини нової, кращої і більш справедливої будівлі. Чомуж тепер громадянин забуває те все?

Пояснення цього явища треба шукати мабуть у тім, що пересічний громадянин привик помічати кругом себе лиш те, що ярке і крикливе, що носить ознаки зовнішної, фізичної і політичної сили. Большевизм сьогодні має фізичну і мілітарну силу, яка розпоряжає військом, урядовцями, грішми. Він галасливий і любить про себе нагадувати на кожному кроці. Тому про большевизм і знають, ідентифікуючи його (хибно) з соціялізмом взагалі, про нього й говорять — не завдаючи собі труду придивитися блище його внутрішній структурі, чи нема в ній уже тепер небезпечних рис?

Нагадуються довоєнні часи, коли Росія (царська) імпонувала вулиці своїми розмірами і зовнішнім блеском. Тоді залюбки протиставляли Росію Австрії та Німеччині. На ділі ж виявилося, що це був великан на глиняних ногах, і то не лиш політично, а й економічно.

Хоч повище порівнання ми запозичили з іншої, не економічної области, то в даному разі воно зовсім добре ілюструє сучасну ділєму „капіталізм чи большевизм?“ Життя готово і цим разом зробити подвійну несподіванку: тим, що вірять в капіталізм („як колись в Ав-

стрію"), і тим другим, що не бачать нині інших сил поза большевизмом („як колись Росією").

Що-ж до самого питання „що буде?," то є чимало таких самовпевнених, що почувають себе на силах бавитися у пророків. Ми не хочемо бути між ними. На гордійський вузол сучасної світової крізи склалася така безліч не лише господарських і соціяльних, але й політичних, культурних, національних, расових, конфесійних і т. д. вузликів, що людина, яка хоче зберегти відповідальність за свої слова, не візьметься нині щось пророкувати. Хто прим. знає, яке становище у справах доляра остаточно займе Гувер? Хто знає, чи міжнародній сталевий картель не буде приневолений таки уступити і знизити радикально ціни заліза? Чи не будуть до того примушені картелі вугля, цукру, нафти і т. д? А нема сумніву, що уступка з їх боку зменшилаб відразу ножиці цін та злагіднилаб крізу. Хто може знати, на як ще довго вистарчить готових запасів фабрикатів у фабричних складах? Може вже недалекий той час, що вони вичерпаються і зачнеться нове оживлення в продукції? З другої-ж сторони треба рахуватися з можливістю, що наступить ще дальше погіршення сітуації; можливий навіть повний валютарний, кредитовий і вслід за ним політичний хаос. Можуть прийти митні закони в Англії, заломання експорту до Англії, упадок дальших валют, в тім числі і тих, що сьогодні ще вірять у свою непохитність і т. д. Як бачимо, чимало тут залежить від того чи іншого рішення справ самими людьми. Хіба-ж ми можемо наперед передбачити, як випаде це рішення? Бавитися у пророка нині дуже ризиковна річ.

2. Господарський централізм (етатизм) чи федералізм?

Відкидаючи можливість пророкування в подробицях, цебто на найблищий час, маємо все таки досить поважні дані для передбачення загального напрямку господарсько-суспільної еволюції Европи у блищих десятиліттях.

Обсервуючи весь дотеперішній хід розвитку народнього господарства, треба згори відкинути діточі уяви про те, що в світі може запанувати якась одна система до тої міри, щоби попри неї не було і сліду з іншої. І в середніх віках не було так, щоби царствував лише февдалізм, тільки попри нього існували останки первісного громадського комунізму та міська цехова автономія. В добі найвищого розцвіту капіталізму були і є ще нині останки старого цехового устрою, є ще навіть сліди громадського комунізму, але є вже й поважні почини усуспільненого господарства (кооперація, комунальні і державні підприємства і т. д.). Отже, принявши повільне відмирання капіталістичної системи за неминуче, треба все таки думати, що елєменти цього устрою у ріжних формах будуть жити ще доволі довго.

Серед кандидатів на престіл, що мавби опорожнитися по нинішнім устрою, одні називають удержавнення, етатизм. В доведеній до крайности формі його реалізує в себе большевизм; його елєменти містяться теж в ідеї „корпоративної держави" італійського фашизму, хоч тут ідея удержавнення пішла на далекий компроміс з приватнокапіталістичною системою, з незначною уступкою на річ синдикалістичної думки про вплив персоналу на підприємство.*)

*) Чит. проф. О. Мицюка, Фашизм. (Прага, 1930).

Є очевидно й такі, що хотілиб завернути колесо історії назад. З них назвемо дві течії. Приклонники старого, з перед 100 літ, економічного лібералізму (їх є найбільше нині фактично в Америці й у Франції, хоч найголосніші є англійські ліберали) думають, що світ капіталу захоче повернути до старих засад вільної конкуренції, без картелів і без вмішування держави. Життя якось не говорить в користь цих сподівань.

Є ще й інші „назадники". Назвемо хочби групу визнавців англійського „гільдового соціялізму", котрий хотівби завернути світ від пари і електрики назад до малих середньовічних форм ремесла. Пенті, Тейлор і другі теоретики цієї групи відвертаються від модерного великого міста і великих підприємств. Та більшого послуху ця їхня проповідь не має.

Рішучо за мало уваги до себе притягнула досі програма, яку-б ми могли назвати господарським федералізмом або федеративним усуспільненням. Маємо тут на думці всі форми усуспільнення шляхом кооперації, далі розвинене вже нині буйно господарство самоврядних органів (громад, повітів і т. д. та міжкомунальних обєднань). Ця форма усуспільнення найменше криклива, скупа на саморекляму і великі обіцянки — і тому про неї на вулиці мало говориться. А міжтим вона має може найбільше даних для того, щоби звернути на себе ширшу увагу.

В наступному розглянемо засади етатизму і федералізму під оглядом пляновости, їх коштовности та положення праці.

К. Коберський.

НАРОДНЄ ГОСПОДАРСТВО.

Експорт яєць з Галичини за рік 1930.

(На основі справоздання Торг. Палати у Львові за рік 1930).

Експорт яєць на території львівської палати ц. то з Галичини за 1930 рік був під знаком загостреної контролі, яку виконували органи палати. Оскільки попередній рік, як перший рік по введеню в життя стандаризаційних приписів, був роком підготовки і пропаганди, настільки в 1930 році приступила торговельна палата до безумовного і ригористичного держування приписів. Одначе життєва практика показала, що при теперішній структурі експорту, не богато поможуть стандаризаційні приписи, тим більш, що допускаємих 3°/₀ неточности в сортованню є неможливим до задержання.

Рівнож практика показала, що заграниця зовсім не реагує на польські стандаризаційні приписи і тому міністерство торговлі і промислу допустило з ініціятиви торговельних палат дискусію над зміною стандаризаційного закону, вимагаючи рівночасно загострення контролі. Досі переводили назначені торговельною палатою інспектори провірки перерібки яєць по еспортових магазинах, а від тепер бажало мін. торг. і пром. ввести постійну контролю на граничних зелізничих стаціях. Цим вимогам зовсім справедливо спротивилися торгов. палати, бо кожний імпортер, не маючи певности, коли через граничну контролю дійде до

нього куплений вагон — бувби певно зрікся всяких трансакцій з тутешніми експортерами. Скінчилося тим, що мін. торг. і пром., заіменувавши головного інспектора на цілу Польщу, піднесло допускаєму неточність в сортованню з 3 до 12%. Задачею головного яєчного інспектора з осідком у Варшаві було переводити час від часу провірки товару на заграничних стаціях.

Помимо поважних недомагань самого стандаризаційного закону для експорту яєць, помимо того що експортери старалися всіми можливими способами обійти приписи, всетаки належить ствердити деяку поправу в якости яєць в порівнанню до попередніх років, а впершу чергу до року 1929. Що однак навіть деяка поправа якости експортованих з нашої території яєць не мала впливу на підвишку цін за границею, то виною тут була несолідність приватних експортів, котрі, висилаючи невідповідний до умови товар, виробили за границею цілковите недовіря до товару з Польщі. Другою причиною невисоких цін на яйця з нашої области є завелика ріжнородність яєць що до якости (раси) і ваги товару. Як богато дрібного товару висилається за границю і оскільки наступила поправа що до ваги яєц, виказує слідуюча таблиця:

		Рік 1929	Рік 1930
Стандарт	45—48*)	5·24% . .	4·36%
„	48—51	43·80 „ . . .	29·10 „
„	51—54	37·00 „ . . .	50·40 „
„	54—57	0·69 „ . . .	2·80 „
„	57—62	0·03 „ . . .	00·14 „
„	М. (лекші як 45 гр-ові	9·14 „ . . .	10·05 „
„	Д. (брудні)	2·75 „ . . .	1·88 „
„	II. сорту (не свіжі) .	1·35 „ . . .	1·27 „

Як з повищої таблиці слідно, подавляючою більшістю, бо около 80%, були яйця вагою від 48 до 54 gr. І в тій кількости товару поділеній при сортуванню на дві категорії а то: 48—51 і 51—54 можна заважити поважне збільшення категорії 51—54 зі шкодою для категорії 48—51, і це є дійсним додатним вислідом стандаризаційного закона. Збільшення категорії 51—54 коштом вагою лекших, бо 48—51 gr., виносить 13%, а сама категорія 48—51 зменшилася в порівнанню до 1929 р. на 15%. Що поправа в інших категоріях не дуже замітна, то, як причину цього, треба назвати за мале а може і ніяке заінтересування тими справами самого продуцента. Бо в інтересі експортера лежить, щоби продуцент як найменьше знав про значіння вартости яйця після його ваги, з чого користає експортер — саме в тім, що, купуючи яйця на штуки, платить за всі, як за товар нищої ваги.

Правда цілий рік велася ялова балачка між торговельною палатою і експортерами для зложення фонду на поправу годівлі курей, однак балачки ті не дали такого висліду (Від вересня 1931 р. платить кожен експортер по 10 зл. від висланого вагону яєць за границю, однак про адміністрування цим фондом немає покищо ще ніяких постанов).

Під оглядом торговельної конюктури, був 1930 рік не найкращим, а на продуцентові відбився діймаючо, бо через фінансове обезсилення всіх експортерів катастрофою в 1929 р. не було майже ніякої між експортерами конкуренції.

---

*) 45—48 kg ваги за кожних 1000 шт. яєць.

Поправа конюктури наступила лише на дуже короткий час у вересні і в тім часі піднеслася на протязі 3 тижнів на 30% вгору. З кінцем року послідувала сильна депресія цін, яку спричинила несподівана велика подача американських яєць в Европі. Понадто в 1930 р. піднесла Німеччина, найбільший споживач яєць в Европі, мито на яйця з Польщі на 30 н. м. за 100 kg., цебто приблизно на кожних 24 копі. З тих причин, мимо зросту експорту кількостево, вартість його упадає, бо в 1929 вислано з цілої Польщі 53,492 тони за ціну 142.504.000 зл., а в 1930 році вивезено 55.111 тон лише за 134.828.000 зл. З того слідно, що коли кількостево збільшився експорт на 3%, то вартостевою впав на 5%. Збільшення вивозу не належить однак приписувати збільшеній продукції, лиш треба надвишку цю приписати вже господарській кризі, яка в 1930 примусила вже менше яєць зуживати для власного споживання, а більше продавати на ринок для ратування домашніх бюджетів дрібних господарств.

З области торговельної палати у Львові, цебто з самої нашої Галичини вивезено в 1930 році 37.076 тон яєць, або 67% вивозу з цілої Польщі. В порівнані до вивозу в 1929 р. збільшився вивіз з нашої галицької території на 15%; це рівнож вказує, що тут кріза мала більший вплив, чим по інших частях Польщі.

Найбільше вивезено яєць з тернопільського воєвідства, бо 54·7%, з львівського — 23·1%, а найменше зі станиславівського, бо 22·2%.

Під оглядом спрямування вивозу з округи торг. львіської палати в 1930 р. вислано:

до Чехословаччини	42·00 %	до Італії	5·86 %
„ Німеччини . .	32·60 „	„ Франції . . .	4·30 „
„ Австрії . . .	21·87 „	„ Швайцарії . .	3·03 „
„ Англії	19·63 „		

і нище 1% — до Голяндії, Угорщини, Бельгії і Лотви.

Кількість зареєстрованих складів для перерібки яєць виносила в дні 31/12. 1930 р. 98, з чого до одної фірми належало 17 магазинів, до одної — 4, до двох фірм по 3 і до чотирох — по 2. Решта — по одному магазинові до одної фірми. На протязі 1930 р. скреслено з реєстру чи то через ліквідацію фірми, чи з карної санкції 9 магазинів, а зареєстровано нових 10. Поміж зареєстрованими магазинами укркооперація мала 7 магазинів, а польська 1.

І. Мартюк.

У. С. Р. Р. в 1931 році.

Причини кризи в промисловости.*)

Розглянувши грізне становище промисловости на Рад. Україні, спинимося з черги над питанням: які ж причини такого становища? Шукаючи на це відповіді, в першу чергу мусимо звернути увагу на ті умови, в яких доводиться працювати робітництву, а далі — на реагування робітників на ці умови і зрештою на стан забезпечення з боку технічно-керуючих сил.

Щодо умов, то їх можна в свою чергу поділити на: 1) умови матеріяльного забезпечення (оплата праці), 2) медично-санітарні, 3) примус непосильної праці.

*) Гляди „Кооп. Респ." за жовтень 1931.

В совітській та українській радянофільскій пресі, а за нею часом і в пресі европейській не-комуністичній часто доводиться читати про країну, в якій в наші дні нема того бича працюючого люду, імя якому безробіття. Цією країною називано СРСР. Придивляючись до життя СРСР взагалі і УСРР зокрема, мусимо ствердити правдивість цих слів. Але стверджуючи, не можемо в даному разі брати термін „безробіття“ так, як його уживається в щоденному життю в Европі. А коли так, то що ж треба розуміти під цим терміном? Безробіття—це, власне, відсутність можливости фактичного примінення своїх сил в праці з метою здобуття в замін їх матеріяльних засобів для існування. Звертаючи нашу увагу на УСРР, помічаємо там наявність потреби робочої сили — з одного боку (властиво попиту на робочу силу з боку влади), і відсутність можливости (чи перспектив навіть) дістати взамін за віддану працю будь яке забезпечення—з другого. Отже подача праці далеко не покривається винагородженням її бодай в такій мірі, щоби забезпечувала хоч би найменшу екзістенцію. В той же час з боку працедавця можемо спостерігти вимогу максімум сил і енергії робітника. Таке явище є безсумніву нічим іншим, як привласненням працедавцем значної частини вкладеної робітником в працю енергії.

Цей то надбуток від вкладеної робітником праці складає прибуток власника засобів виробництва — працедавця. Таке явище, як відомо, кваліфікується терміном — визиску. Можемо бачити його в капіталістичному підприємстві. Свідками його ми є і в сучасному радянському господарстві, що фактично уявляє з себе такби мовити централізований чи державний капіталізм. Як в одному, так і в другому випадку діє одна і таж специфічна ознака.

Йдучи під натиском матеріяльних злиднів на працю, робітник перестає бути безробітним. Він дістає працю. Це так. Але разом з тим підпадає він під визиск з боку пануючої системи, не тільки не дістаючи повної оплати витрачених ним сил, але й найменьшого забезпезпечення свого надзвичайно невибагливого існування.

Коли до всього того додамо ще ріжного роду обовязкові податки, внески, позички і т. д., що мусять йти з тих же заробітків, то образ набирає ще більш виразного характеру. І цілком зрозумілими стають слова листів з того боку: — „Безробітних, правда нема, а роблять день і ніч, хоч би і схотів спочити, то ні, кромі по якому случаю. День і ніч роби, а їсти нічого“...[23])

Мало відрадного і в забезпеченню робітництва медично-санітарними умовами. Можна булоб привести чимало прикладів. Спинимося на деяких. Так напр. читаємо: — „...на багатьох підприємствах лікарі рідкі гості. Часто - густо адміністрація не виконує навіть найпростіших правил гігієни“ — або, як пише один із робкорів:, „у Київі є завод гумових виробів „Київ — кавчук“, де потрібна чистота і гігієнічність і для виробів і для самих робітників...“, а тим часом — „там знайдете сміття та здохлих котів, тощо і робітники під час перерви не можуть побути на дворі“. Але цього не досить. Ось образок — просто клясичний: „...багато бруду в цехах та в буфеті — їдальні, але ніхто на це не звертає уваги, санітарної ж комісії нема. Митий посуд витирається брудними рушниками, немає шклянок — є тільки шість шклянок на триста осіб“.[24])

[23]) З листа з Полтавщини: „Гром. Голос“ 1931. ч. 20 з 15.IV. 1931.
[24]) „Пролетарська Правда“ 1931, 5.VI. ч. 126.

Так в містах. А ось умови, з якими доводиться зустрічатися мобілізованим на працю в Донбасі. В багатьох місцях Донбасу на копальнях умови мало чим ріжняться від щойно згаданих, хіба що з додатком відповідного ще відношення з боку начальства. Так напр. як подає „Комсомолець України“, мобілізованих, що прибули на копальні, в багатьох випадках тримають по кілька днів в холодних касарнях, без ліжок, ганяють з місця на місце і врештою доводиться їм навіть зносити побої при примусовому виконуванню непосильної праці.[25])

Це так за радянською пресою, що безперечно не є дуже отвертою.

Всі ці умови не можуть звичайно не мати свого впливу як на поведінку самого робітництва, так і на наслідки видатности праці. До виявлення цієї поведінки належать: прогули (опускання праці), лжеударництво, плинність, дезертирство.

На початку 1931 року, як подає радянська преса, крива **прогулів**, порівнюючи з 1930 роком, почала підноситися вгору. В кінці півріччя, як відзначає таж преса, прогули набрали катастрофічних розмірів.[26]) Щоби мати більш-меньш ясніше уявлення, звернемо нашу увагу на дані з деяких підприємств Київа-Полтави.

Як подає „Пролєтарська Правда“ в київській промисловості останній квартал 1930 року і місяць січень 1931 року дали такі %% прогулів. З загальної кількости — неоправданих пропусків було:

Жовтень	1930	0,36%
Листодад	„	0,45%
Грудень	„	0,53%
Січень	1931	0,55%[27])

Теж саме бачимо на підприємствах Полтавщини. Як подає „Більшовик Полтавщини“, тут прогули на підприємствах чим далі, тим все більш поширюються. Так напр., на заводі „Метал“ за місяць травень 1931 лише 10 робітників прогуляли з неважливих причин — 64 дні. На Кутузівці в травні місяці прогуляно 2.327 чоловіко-днів, серед яких значна частина з причин неважливих.[28])

На більшости виробництв % прогулів з неважливих причин значно переважає. Так коли, наприклад, в артілях пром. кооперації за пяту пятиденку травня % прогулів з важних причин дорівнював 1,7% або 2,1% — відсоток з не-важливих причин доходить до 3,1%. На держ. кравецкій фабриці % прогулів з „невияснених“ (в сутіж річі з причин не-важливих) за першу пятиденку червня складав більш половини всіх прогулів.[29])

Поширені прогули і на Донбасі. — „Майже нема жадної шахти і дільниці — пише „Пролетарська Правда“ — деб не було великих прогулів“[30]).

Прогули на прикінці першого півріччя 1931. набрали настільки загрозливих форм, що як з боку влади, так теж партійних і комсомольських центрів приступлено до рішочої боротьби з ними. Так про розпочаття цієї боротьби читаємо напр., в постанові секретаріяту ЦК. ЛКСМУ з 10.VI. 1931, точка 1. якої каже: „Погодитися з пропозицією про про-

[25]) „Комсомолець України“ 1931. 27.III. ч. 71.
[26]) „Більшовик Полтавщини“ 1931. 7.VI. ч. 129.
[27]) ,,Прол. Правда“ 1931. ч. 141.
[28]) „Більшовик Полтавшини“ 1931. 7.VI. ч. 29.
[29]) „Більшовик Полтавщини“ 1931. 7.VI. ч. 129.
[30]) „Пролетарська Правда“ 1931. ч. 117.

ведення спільної з ВУРПС роботи по боротьбі з прогулами на шахтах та заводах України"[31]).

Поруч з прогулами в останні часи почало поважно звертати на себе увагу т. зв. лжеударництво.

Методи ударництва в інтенсифікації праці тісно звязані з ріжного роду відзначеннями, нагородами, пільгами і т. п. Ця метода витворила свого роду погоню за привілеями, звязаними з оголошенням себе ударником. Часто це обртається в симулювання т. зв. ударних штурмів, ударної праці, на ділі не виконуючи завдання. Таке явище названо — „лжеударництвом" (лже — псевдо, брехня). Поширюється це лжеударництво як серед пересічного робітництва взагалі, так і серед комсомольців. Так напр., „Молодий Більшовик" пише, що „...серед комсомольців є лжеударники, Більшість комсомольців. що оголосили себе ударниками, систематично не виконують денних завдань"[32]).

Зрештою плинність робітництва та дезертирство.

Пошукуючи ліпших умов праці та заробітку, що мігби, бодай мінімально, забезпечити людину, робітництво часто примушене переходити від одного підприємства до другого, переїздити з одного місця до другого. Підприємства, не даючи робітництву вистарчаючого забезпечення, тим самим не можуть утримати робочих рук на довший час. Так витворюється плинність робочої сили, що тягне за собою часті зміни, часті навики, приспособлення нове ознайомлювання з працею, обставинами, машинами і т. п. Все це, очевидно, мусить відбиватися на якості продукції. Цей момент цілком слушно підкреслив Чубар на всеукраїнському зїзді рад, кажучи, що „...плинність робочої сили дуже негативно відбивається на якісних показчиках", при чому він зазначив, що „надто велика плинність робітників у Донбасі".

Радянська преса відзначує, що „найганебніше те, що чимало „літунів" (так вона називає тих, що переходять від підприємства до підприємства — А. Ж.) — це члени партії та комсомольці. які в загальному числі літунів становлять 12,3%.

Така нестійкість робочих рук викликала питання прикріплення робітників до місця праці. Переводиться це прикріплення в формі „самозакріплення" — тобто „добровільної" відмови шукати ліпших умов праці та зобовязанням лишатися в одному підприємстві, а навіть при одній, певній галузі праці... Робітник — через таке „добровільне самозакріплення" фактично позбавляється волі руху і підпадає в цілковите розпорядження працедавця. — Поруч з „самозакріпленням" — практикується мобілізація робочих рук і то не тільки чоловіків, але жінок, дівчат і навіть дітей—підлітків.

Торкаючись загальних умов праці робітництва УСРР та „добровільного самозакріплення" зокрема, провідник бельгійського робітництва Вандервельд після відвідання СРСР заявив, що „французькі, бельгіські чи англійські робітники не стерпіли б такого положення і два тижні".

Не можна сказати, щоб спокійно приймали ці умови та „добровільність" і робітники України. Помимо вже згаданих моментів реагування, треба ще зазначити той гострий опір, що виявляється як в по-

---

31) „Комсомолець України" 1931. 11. VI. ч. 133.

32) „Молодий Більшовик" 1931. 4.VI. ч. 60.

ширенню так зв. демобілізаційних настроїв, дезертирстві, страйках та конкретних вимогах.

Що до страйків то вони охоплюють собою як тих, що вже попали до „самозакріплення", так і тих, що перед ним стоять та взагалі робітництво, якому під впливом тяжких, несприятливих умов життя зрештою уривається терпець. Стають до боротьби. Але проти страйку уряд зі свого боку висуває страйколомів, що набираються з рядів комсомольців та червоноармійців у великій мірі чужих національно. Між страйкуючими і страйколомами в цьому півріччю приходило до поважних боїв, як то було наприклад в донецькому районі. Взагалі виступи робітництва помітно набирають глибшого організованого характеру, скерованого проти радянської влади. Можемо про це судити хоч би з тих резолюцій, що часом їх виносять на вічах. Так наприклад одну з таких резолюцій подає „Борьба" (орган Беседовського). Це є резолюція робітництва Донбасу в Луганській окрузі, яка має в собі чотири характерні вимоги, а саме:

1) уряд Сталіна мусить уступити і передати владу виборному по приписам конституції уряду. Новий уряд має складатися з громадян без ріжниці партійної приналежності; 2) конечно припинити вивіз заграницю хліба, бо краю загрожує голод; 3) покінчити з так званим соціялістичним змаганням (соцзмагання), що підриває силу робітників; 4) припинити боротьбу проти селянства.

У відповідь ДПУ дістала з Москви гострий наказ негайно погасити це заворушення. В наслідок цього перевенечо в цілій Луганській окрузі основне прочищення та розстріляно цілу низку робітників.

Спротивом бувають охоплені іноді цілі районні партійні організації. Можна судити про це хоч би з такого факту, як розпуск з наказу Харкова Маріюпільского районного комітету компартії, до складу якого входив цілий фабричний район, колишні Нікопільско-Маріюпільскі металюргічні підприємства. Разом із розвязанням райкому розпущено було і два бюра заводських комячейок та бюро місцевого комсомолу.

Поруч з подібними виступами треба зазначити ще спротив у формі дезертирства, котре, не зважаючи на надзвичайно гострі кари за нього (дезертирство з праці прирівнюється в Рад. Союзі до дезертирства військового), масово захоплює не тільки пересічного робітника, але й комсомольця. Досить звернути увагу (обминаючи дрібніші) хоч би на такі два факти, що їх подає комсомольська преса:

I. За рік 1930 ЦК. ЛКСМУ разом з ВЛКСМУ перевели до Донбасу 31.057 комсомольців. З них втекло з Донбасу — 15.387.

II. Плинність у Донбасі — як повідомляє в травні місяці цього року член ЦК. ЛКСМУ Акулов — колосальна. З числа 82.600 осіб переведених на працю до Донбасу втекло — 75.000 [33]).

Залишається спинитися ще на одній з причин проривів в промисловости УСРР. Це — брак технічних керівничих сил. Резолюція ЦК. КП(б)У з 25.VI. 1931 каже про це, що українська металюргія 1931 року потрібує 1.700 інженірів і 2.150 техників, а цифра забезпечення цих посад дає ледве 400 інженірів (ВИТШ-і) та 300 техніків (технікуми) [34]). Все це тягне за собою ріжного роду приспішені курси, підготовки, тощо, абсольвенти яких заповнюють вільні місця, але не

---

[33]) „Комсомолець України 1931 ч. 117.

[34]) „Пролєтарська Правда" 1931. 28.VI. ч. 145.

завжди можуть відповісти своєю практикою і знанням, не кажучи вже про заміщення таких посад так званими висуванцями з рядів звичайного робітництва, що не мають відповідної фахової освіти.

Так виглядає промислове будівництво та умови праці в ньому в першому півріччі цього 1931 року.

А. Животко.

ПРОБЛЄМИ КООП. ОРГАНІЗАЦІЇ І ПРАКТИКИ.

Що маємо на черзі?

Ми вже згадали*), що кооперація мусить стати підоймою для дальшого поступу в сільському господарстві — головно і в першу чергу через раціоналізацію продукції курячих яєць. І відповідно до цього й зарисувалися її практичні завдання. — Як же здійснити їх і від чого почати це діло? На цю справу має бути вжита частина зисків від експорту яєць. Необхідно витворити в цій галузі господарства свою власну автаркію (самовистарчальність), щоби справа находила сама в собі необхідні їй сили і засоби. Експорт яєць таким чином буде впливати на побільшення їхньої продукції і поліпшення якости, а побільшена продукція і поліпшена якість будуть навпаки сприяти експортові. Необхідно створити свої власні культурні осередки, які би свій вплив ширили на околичні індивідуальні господарства. Маю на думці зразкові фарми расових курей. Ці фарми мали би бути двох видів: районові і місцеві. Районові фарми закладають спільно кілька повітових союзів, а місцеві — кожний союз в своїх селах за певним пляном. На створення і утримання районової фарми кілька повітових союзів (скажім 5—10) відчислюють що року від зисків на збуті явць певні суми на т. зв. „фонд районової фарми", а на створення місцевих фарм кожний союз відчислює з цих же зисків певні суми що року на „фонд місцевої фарми". Візьмім такий розрахунок. Кожний союз збуває за рік 25 вагонів, або 60.000 кіп яєць і має на цьому по 40 грошів на 1 копі надвишки (чистого зиску). Ця надвишка росподіляється в наступний спосіб: на запасовий фонд союза по 5 гр. або 3.000 зол.; на „фонд районової фарми по 5 грошів, або 3.000 зол. і на фонд місцевої фарми" по 5 грош, або 3.000 зол.; решту, то є по 25 грошів повертає кооперативам. Коли для створення районові фарми обєднаються тільки 6 сусідніх повітових союзів, то річне відчислення на „фонд районової фарми" буде виносити разом 18.000 зол. Очевидно, що ці розрахунки є схематичні і вони можуть змінитися в залежности від обставин і принятого в данім районі пляну. Я беру їх навмисне з певним зменшенням, щоби не робити занадто оптимістичних виводів. Так ПСК в Тернополі виекспортував в 1930 році 35 вагонів, або 80.000 кіп яєць, а в році 1931 буде не менше 50 вагонів, або 120.000 кіп. Року 1930 експорт в цьому союзі був організований не по кооперативному і тому жадних надплат кооперативам не верталося. Зате в 1929 році експорт був зорганізований правильно і надвишка виносила по 68 грошів на 1 копі, з чого кооперативам виплачено по 40 грошів за 1 доставлену копу. При цьому мені можуть за-

*) Гл. „Кооп. Респ." за жовтень 1931.

уважити, що від експорту яєць не завше може бути чистий зиск, а можлива навіть страта, як це вже не раз траплялося в наших союзах. Але на це зауваження треба сказати, що на експорті не може бути страти, якщо він є організований правильно і по кооперативному, а не по зразку приватних спекулянтів. На жаль, спекулятивний дух ще глибоко сидить в багатьох наших союзних кооперативах.

Нарешті повітовий союз може відчислити на фонди фарм та на звороти кооперативам більші або менші суми, ніж тут зазначено, і це змінить наведені вгорі розрахунки, але самої засади про творення кооперативних фарм це не змінює. Для чого треба творити два роди фарм і в чім полягає ріжниця між ними? Вже з самої назви видно, що ці фарми будуть мати не однакові розміри і не однакові завдання. Районова фарма обслуговує цілий більший або менший район. Вона плекає і росповсюджує певну расу курий та робить наукові досвіди з підбором і акліматизацією найліпшої раси для даного району. Досвіди провадяться не тільки в цьому напрямі, але також і в напрямі будови курників, гігієни та годівлі курей і т. п. Одним словом це має бути досвідна станиця по зразку тих, які існують в західній Европі.

Оскільки яйчарська галузь є тісно звязана з садівництвом (див. мою брошуру „Хліборобська Данія“), районова фарма утримує окремий садівничий відділ з фахівцями та шкілкою овочевих дерев. Фарма крім того утримує одного або кількох агрономів, які мають займатися виключно агрономічними справами в свому районі, а не бути торговельними агентами при повітових союзах, як це було дотепер. Районова фарма має бути організована на засадах самовистарчальности, а субсидії від повітових союзів з зисків на експорті яєць мають іти головним чином на досвідну справу та матеріяльне уфундування фарми. Щоби цю господарську самовистарчальність зробити реальною, районова фарма провадить курникове господарство на широку скалю. Яйця приходять засадничо на експорт через повітовий союз, одначе у весняні місяці вони обмінюються на яйця від простих курей, при чім доплати при цій виміні не треба жадної, бо інакше справа виміни буде утруднена. Крім того фарма розповсюджує поліпшену расу курей малими курчатами, виведеними штучним способом в інкубаторах. Ціна за курчата мусить бути настільки низька, щоби вона покривала лише власні витрати фарми; або наприклад курчата обмінюються на яйця, по 2—3 яйця за курча. Особливо фарма має дбати про виведення і розповсюдження по селах добрих расових когутів. Виведення курчат в інкуботорах має також і комерційну ціль, цебто вони продукуються на збут до більших міст, особливо в осінні і зимові місяці. Також значну рубрику доходів фарми буде складати продаж старих курей, які через певний період часу (кури старші $2^1/_2$—3 років) видалюються з фарми.

Яко побічні галузі господарства і побічні досвіди, фарма провадить відділи: кріликарства, шовківництва, пасіки і можливо городовини. Значну частину доходів фарми буде в майбутньому складати продаж овочів з власного саду, який обовязково має існувати при фармі. Доходи від саду в курникових господарствах в Данії складають приблизно $^1/_5$—$^1/_{10}$ доходів цілого курникового господарства.

Так організована районова фірма стане в майбутньому поважним культурним чинником в нашому господарському житті та буде

направляти його на нові модерні тори. Але за створення цих культурних осередків треба взятися вже тепер з повною енергією і вірою в успіх. Всякі сумніви і застереження треба перебороти. До фарми можна буде улаштовувати екскурсії сільських кооператорів та при ній будуть відбуватися періодичні курси для господинь і господарів про плекання дробу. Одначе фарма не має обернутися в фахову хліборобську школу чи ріжностороннє господарське підприємство, а вона мусить залишитися вузько спеціялізованою в одному лише напрямкові — птахівництва. Можливо, що в майбутньому такі ріжносторонi культурні осередки будуть створені в кожному повіті, але нині про це ще не можна думати.

Місцева фарма організується на інших підставах, ніж районова. В той час коли районова фарма являється кооперативною власністю, місцева фарма віддається в приватну власність індівідуального господарства, але це господарство зобовязується протягом певного періоду часу вести фарми під контролею і по вказівках повітового союза, який фарму уфундував. Місцева фарма дається для даного села і даного господарства, яко премія за найбільшу участь в експорті яєць. Що року між кооперативами переводиться змагання щодо організації закупу яєць у свому селі (найліпше в розрахунку на 1 господарство). Кооператива, що стане в даному році на перше місце, одержує за це премію у формі зразкової фарми, яка має бути заснована в тому господарстві, що виявило найбільшу карність до своєї кооперативи в збуті яєць.

Заснування фарми полягає на тому, що на рахунок союза для неї будуються відповідні будинки і всяке урядження та закуповується живий племінний (расовий) матеріял. На слідуючий рік це саме село вже не може дістати фарми, хочби воно знов стояло на першому місці в збуті яєць зі свого союза.

Таким способом протягом певного часу майже в кожному селі буде зразкова фарма для плекання расових курей і раціональної продукції яєць. Вона має служити практичним прикладом, як треба провадити модерну курникову господарку. Ця фарма віддається на власність індивідуальному господарству тому, що субвенцію для неї видається лише один раз, а дальше утримання її мас забезпечити само господарство.

Мені можуть закинути, що заснування таких місцевих фарм є недоцільне і буде звязане з певними труднощами, головно щодо вибору сумлінного господаря для цієї цілі. Але такий закид треба згори відкинути, бо треба побороти всі труднощі, якіб вони не були великі, щоби досягнути наміченої цили. А ціль є велика і шляхотна: двигнути наше с. г-во шляхом культури і поступу. Про це треба думати нині, під час тяжкої госп. крізи, коли виявилися дуже яскраво всі хиби дотеперішньої системи в сіл. господарстві. Тоді кріза принесе і для нашого народу ті користи, які вона завше з собою приносить і колись принесла іншим народам.

Г. Нянчур.

З ІСТОРІЇ УКР. СУСП. ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ.

Піонір української економічної науки Сергій Подолінський (1850—1891).

(Продовження*).

Переходимо тепер до другої віденської публікації Под-го „Про бідність“ [9]), перевиданої потім у Женеві під назвою: „Про богатство та бідність“.

По думці Драгоманова вона уявляє з себе „виклад за допомогою місцевих фактів законів накопичення капіталу в богатих з праці бідних“ [10]). Після самого ж автора [11]) її, Подолінського, вона є спробою популяризації теорії додаткової праці і механізму капіталістичної продукції за допомогою прикладів, взятих з хліборобства і цукрової промисловости України [12]). Помимо моїх сподіванок друге видання в порівнанні з першим не має прінципових відмін, а тільки ріжниці другорядного характеру; я викладаю по першому виданню, а поруч роблю порівнання й з другим виданням в перекладі його на білоруську мову [13]), — в мові українській цього другого видання я ніяк не міг дістати.

По формі — це розмови між робітниками, що працювали на цукроварні (в другім виданні на залізниці). Старий селянин Карпо росповів, що привело його на заробітки. Та недоробленість земельної реформи 1861 р. і, в наслідок того, незабезпеченість селян землею та

*) Гл. „Кооп. Респ.“ за X. 1931.

[9]) „Про бідність“. Розмова перша. Коштом і заходом В. Кістки, Відень. З болгар. печатні Янка С. Ковачова, 1875, ст. 20, 16⁰; я користувався книжечкою з бібліотеки „Просвіти“ у Львові.

[10]) Собраніе политичес. сочиненій М. П. Драгоманова, вид. „Освобожденія“ т. II. Paris, 1906, ст. 340.

[11]) Спираємося на пряме посвідчення Павлика (див. М. П. Драгоманів 1841-1895, його ювилей, смерть, автобіогр. і спис творів, Льв., 1896, ст. XI. та XIII. списку праць), що автором її, як рівнож і книж. „Про хліборобство. Як де земля населена“ (? поділена.—О. М.) був Подолінський. Ще важливіше для остаточного встановлення авторства їх посвідчення самого М. Драгоманова. Коли Ів. Франко у біографії Драгоманова („Життє і Слово“, Львів, 1894, кн, I, ст, 151) згадав, шо Др-в у Женеві видав низку популярних брошур: Про богатство та бідність“, „Про хліборобство“, „Про те, як земля поділена“, „Про те, як земля наша стала не наша“ та „Maria maty Isusova“— то у наступній книзі „Жит. і Сл.“ (1894, ст. 288-289) сам М. Драгоманів, подаючи поправки „до біографії М. Драгоманова“, між іншим каже: „З приписаних мені брошюр, виданих в Женеві, написана мною тільки „Maria maty Isusova“... і ¾ брошури „Про те, як наша земля стала не наша“. Другі — писані Сергієм Подолінським і я в них лишень, по згоді з автором, прибавив історичні та статистичні дані, та викинув заклики до бунту“. Теж саме говорить Драгоманів і в листі до Павлика 23.II. 1895 р. („Переписка“ їх, т. VIII. ст. 209), Отже, після цього у проф. Б. Кістяковського зустрічаємося з неточністю, коли він стверджує, що „в Женеві Драгоманів написав і видав в купі з С. А. Подолінським брошюри“: Про богатство та бідність“, та „Про хліборобство“ і самостійно: Про те, як наша земля стала не нашою“ і Про те, як де земля наділена і як би слід її держати“ (Див. ст. LXX його передмови до книжки: (М. П. Драгомановъ. Политическія сочиненія“, під редакцією Проф. Гревса і Б. Кістяковського, т. I., Москва, 1908).

[12]) Стаття його в часоп. „Общее дѣло“, № 38, листопад, 1880 р. під назв.: „Соціалисты украинцы в Австріи“, вийшла і окремою відбиткою на 16 стор. друку.

[13]) „Про богацтво та бьедность“. Переклад з українськаго. Женева. Друкарня „Работника“ і „Громади“. 1881, ст. 32, і п. 16.: в праці проф. Грушевського: „З починів“... сказано (ст, 61), ніби ся книжечка вийшла під іменем Липського, як автора — тоді, як справді вона — анонімна, а Липський (Leipzig) — замасковане місце видання.

їх бідність (в другім виданні неведені ще деякі причини, як от тягар податків та тяжкість заробітків). Сусідній з селом поміщик не провадить сам господарства на своїй землі, а здає її в оренду жидові, котрий став експльоатувати заарендовану площу по системі суб-оренд за відробіток. (В друг. вид. та площа експльоатується по типу капіталістичного фармерства, в спосіб наймання селян за гроші — тип, який надається, щоб передати теорію визиску найманої праці, але випадки такого фармерства за жидівських оренд в житті рідко колизу - стрічалися; натомісць передача оренд за відробіток, — тяжча форма для наймитів — була, поруч з суб-орендами з частини врожаю, до закону З. У. 1882 р., масово розповсюдненим способом експльоатації орендованих площ жидами; після 1882 р. тіж способи орендувань і переорендувань за відробіток і з частини врожаю масово практикувались вже й не жидами[14]). Пропагатором ідей соціялізму виведено робітника Михайла (в другім білорус. вид. Кастуся), б. сільського вчителя. В його то уста і вкладено зясування причин бідности і богатства.

Основною причиною злиднів є та обставина, „що чоловікові за його роботу ніколи не платять стільки, скільки він виробить своєю працею" (ст. 10; у друг. вид. дослівно так само на ст. 15) — отже вказано на те, що у соціялістів зоветься визиском. — „Робітник завсігди має таку плату за свою працю, щоб він аби тільки якнебудь прожив на світі, не вмер з голоду" (ст. 11; теж саме леше зі стилістичними перестановками повторює 2 вид. на ст. 18). Тут перед нами та теорія зарібної платні, по якій платня означується minimum-ом засобів існування робітника з родиною. Ця песимістична теорія, пораз перший накреслена фізіократом Тюрго, розвине наМальтусом, з деякими істотними обмеженнями прийнята також Рікардом, користувалася загальним визнанням серед економістів першої половини XIX віку і була прийнята соціялістами — Лассалєм, котрий назвав її „залізним законом заробітної платні" і, нарешті, К. Марксом. Інша річ, що нині і в удосконаленім вигляді її, яко теорії звичайного життевого рівня робітника (Standart of Life), не можна вже підтримувати. „Хозяїни наші — читаємо далі — тільки й дивляться, як би нам меньше заплатити, та більш заставити нас робити, щоб мати з нас, як найбільш доходу (бариша), найбільш лишньої вартости товаром чи грішми від нашої лишньої роботи" (ст. 14; теж саме у 2 вид. на ст. 21, з випущенням тільки слова „вартости", що не міняє змісту).

Далі, поставивши питання, звідки береться капітал, — Михайло відповідає: самі з себе гроші не зростуть, закопай їх у землю — то не діждешся подвоєння (це міркування, поборюючи т. зв. теорію повстримання капіталістів — в другім виданні опущене, де просто сказано, що „капітал... робиться з роботи, тільки не з своєї, а з чужої" — стор. 23). — „Людська праця продається, „наче який товар", і набувець її має „з роботи наймита, більш, ніж кілько він йому платить з тих тільки грошей у хозяїна... і робиться капітал" (ст. 16-17, у друг. вид. на ст. 26). — Перед нами та теорія зиску Карла Маркса, що опирається на абсолютну трудову теорію цінности і носить назву „теорії визиску". — „Гроші — читаємо далі — не повинні б були давати ні-

[41]) Див. мою працю „Аграрізація жидівства України", 1931; також розвідку „Феодально-кріпацькі пережитки в XX в." в т. IV, вип. 3. „Студії з поля сусп. наук сі статистики", вид. Наук. Т-ва ім, Шевченка.

якої користи, а тільки сама праця“ (ст. 17, у вид. друг. — 26). Грошей він не відкидає в данім разі, тільки хоче відняти у них здібність давати зиск, над чим вже застановлявся Прудон і до чого прагне соціялізм взагалі. Так само не мусілаб існувати і земельна рента (рата), котру землевласники одержують тільки через те, що працюючі люде не можуть прожити з їхньої землі (ст. 18; у друг. вид. 27-28).

Після цих пояснень походження нетрудових зисків, значить і живучих ними нетрудових кляс, зазначено домагання таких суспільних змін, за яких кожний працівник „мав би зі своєї праці стільки, скілько він нею виробить (підкреслення наше.— О. М.), а не таку малу частку, як тепер“ (ст. 20, у друг. вид. ст. 29). Проголошення, що кожний мусить мати, „скільки виробить“, нічого не віддаючи непрацюючим клясам, вказує також на прінцип заплати пропорційно до праці, тоді, як в „Паровій машині“, виданій трохи раніше, але в тім же 1875 році, ставлено що прінцип „кождому по його потребам“ (комуністичний). Ріжниця істотна. — Але підемо далі. Для здійснення такого ладу, колиб кожний „сам користувався усією своєю працею“, слід — каже автор, — аби... люде... „усю землю від панів відібралиб собі для своїх сільських громад, а усі заводи (фабрики) відібралиб для громад робітників“ (ст. 20; у другому виданню — ст. 21 — та ж вимога зоставлена, тільки розвинена і ширще і значніше: „Потрібна... воля правдива... без богатих і бідних. Земля і фабрики повинні належати робітникам, бо вони на їх працюють“, тобто після права праці; уточнення в тім, що фабрики мусять належати громадам робітників, „котрі на їх працюють“). „Як те все зробить... і якіб тоді були порядки, я вам розкажу — каже Михайло — іншим разом“.

Такий зміст цеї другої віденської публікації, повтореної потім трохи в розширенім виді в Женеві, але, повторяю, без прінціпових змін. Про поправки Драгоманова тут мало що можна догадуватися, хіба, що там, де в ролі експльоататора в першому виданні фігурує „жид“, у другому виданні цю ролю відограє подекуди „купець“; або де уживано вираз „дармоїди“ — замінено його в другім виданні на „неробочих людей...“ Цього роду зміни та ще може краща стилізація — можуть бути віднесені на редакційну поміч Драгоманова, але не що до змісту. По змісту ж ця публікація в першому і другому виданнях, остільки відноситься до критики капіталізму і зясування явищ, є марксівська і почасти прудонівська; щож до ідеалу (передачі землі громадам селян а фабрик — громадам - працюючих на них робітників) — то вона ні в якім разі не є марксівською, бо для марксівського соціялізму є характерною вимога передачі земель і капіталів великим централізованим, здебільшого в державнім маштабі, одиницям, а не поодиноким невеликим громадам. Виставлена тут передача земель і фабрик дотичним професійним громадам після приналежности є повторенням анальогічної засади з „Парової машини“ синдікалістичного характеру. Від цеї засади переrозділу дібр Подолінський ніколи не відступав: вона завсігди зоставалася найхарактеристичнішою рисою його „громадівського“ світогляду.

Лишається тимчасом для нас неясним, як Подолінський протягом того ж самого року міг відхилитися від комун. засади розділу виробів після потреб і замінити її соц. засадою: „після праці“. В книжці, що вийшла по двох роках, („Про хліборобство. Як де земля поділена...“ 1877 р.), він знова вертає до першої засади, щоб по трох роках

в праці: „Ремесла і хвабрики на Україні“, 1880, — знова замінити її засадою: „після праці“. Деяку розгадку цего хитання знайдемо в пізнішій роботі Под-го про дарвінізм та громадіство.

III

В рік виходу розглянених вище двох публікацій, ц. то в 1875 р. — як свідчить Драгоманів — одвідав Подолінський „значну частину південної Словянщини, зосібна Чорногору, що поширювало його світогляд, з осібна погляди на соціяльні та аграрні справи. А в слідуючім році, 26 травня 1876 р., він закінчив медичний факультет у Вроцлаві (Бресляу)[1]), та в літку і в осени того ж року проживав у Київі. Є відомости, що в його кватирі в той час переховувалася революційна література і революціонери та що він на нелєгальнім зборі студентів обстоював ідею заснування стипендії ім. Драгоманова. (с. Буда там таки ст. 199).

Здобута ним медична освіта давала йому можливість лєгальної праці серед українського простого люду, чого прагнули тоді всі революційні кола, до яких він належав. З 1873-4 р. розпочалося так зване „ходження в народ“ з ціллю викликати революцію. Було наївне переконання, що простому народові треба тільки розкрити очі на всю правду, а він підійметься, зробить революцію проти старого ладу, і поваливши його, сам запровадить новий порядок, близький до соціялістичних чи навіть анархістичних ідеалів. Для того „тисячі молодих хлопців і дівчат, освічених, з забезпеченою будучиною, деякі навіть дуже заможні — по словам Подолінського — не тільки беруть на себе фізичну працю і тягарі селянського і робітничого життя, але ще й ризикують кожної хвилі бути викритими, киненими до вязниці, засудженими на роки до каторги“. Та „експедиція“ ентузіястів в народ, розуміється, не дала вимріяних ними наслідків, лиш потягла за собою масові жертви самовідреченої ідеалістичної молоді (в серпні 1874 р. вже почалися арешти), та ще до деякої міри й розчарування в своїй вірі у той простий люд. Хоч виною тому був не тільки той люд, скільки хибна думка, що соціяльні революції робляться, а не самі відбуваються, що вони можуть бути викликані на означений час, а не вибухають стихійно, під впливом ріжних факторів. Тоді не знали ще того, що є знане нині, а саме, що соціяльні й політичні перевороти не так то легко приходять.

---

[1]) Я знайшов в бібліотеці П. Лаврова (Прага) друковану в німецькій мові докторанську працю Подолінського. Її повний заголовок такий:

„Beiträge zur Kenntniss des pancreatischen Eiweissfermentes. Inaugural - Dissertation welche mit Genehmigung der medicinischen Facultät hiesiger Universität zur Erlangung der Doctorwürde Freitag den 27 Mai 1876, 12½ Uhr in der kleinen Aula gegen Opponenten Dr. med. Paul Grützner cand. med. Paul Ehrich öffentlich vertheidigen wird Sergej Podolinsky aus Kiew. Breslau, 1876, S. 56 in 8.

На книжці напис: VI 8. П. Л. Лаврову от автора.

В праці боронив автор слідуючі тези:

1. Das eiweisslösende Ferment des Pancreas und wahrscheinlich auch die anderen Verdauungsfermente entstehen durch Sauerstoffaufnahme aus gewissen ihnen eigenthünlichen, in der lebenden Drüsensubstanz enthabtenen Vorstufen.

2. Die Verdauung der Eiweissstoffe kann im Allgemeinen als ein Oxydationsoprcess angesehen werden; deren Assimilation aber als ein Reductionsprocess. Die Combination beider Processe bildet das Wesen der Ernährung mit Eiweissstoffen.

Es gibt eine wirkliche Plethora oder Vollblutigkeit.

(Ці тези наведемо в кінці праці).

Подолінський і сам брав в тім „хожденію“ участь, але в найзручнішій і найпродуктивнішій формі — за яку стояв і Драгоманів — („Переднє Слово“, ст. 61, 62, 73) — в формі „спеціяльної осілої праці серед народу“. Ще до остаточного закінчення лікарської освіти він в своїм родовім маєтку, теж в добу „хожденія“, без урядового дозволу зорганізував велику лікарню для народу і народню школу. Сам там лікував і одночасно вчив дітей та дорослих. В тодішній Росії за такі спроби праці серед народу, за заведення кооператив, або за те, „що юнак чи панна з дворянського роду вчили селян грамоти, доводилося платити... роками вязниці, заслань, каторги, часто без суду чи наперекір судовому виправданню“ (Драгоманів). Подолінському те вдалося безкарно завдяки його аристократичним звязкам і видатному такту. „Нікому іншому — писав (у лютім 1876 р.) очевидець тої роботи Я. Шульгин — це, розуміється, не пройшлоб задурно“ („Листи М. Драгоманова до ред. с.-р. вид. „Вперед“, 1910, ст. 12). Подібного ж характеру була і діяльність Подолінського в 1877 р. в самім Києві, де майже рік він працював в деннім приюті для дітей робітниць та вчив медицини на курсах сестер-жалібниць, підготовляючи до друку свої дальші публікації.

З за тої діяльности серед рідного народу і українського оточення (як вже згадувалося, він був членом Української Громади в Києві) П—ий залишився на боці від повставшої з кінцем 1876 р. в Петербурзі і на Україні — про що він не міг не знати — всеросійської революційної групи „Земля і Воля“[2]) — групи народників по ідеольогії і бунтарів у практиці. В підпольній пропаганді він приймав участь, виступаючи в т. зв. студентськім клюбі з рефератами; і реферати і клюб були, здається, під впливом ідей Драгоманова. (С. Буда, там таки, ст. 200).

На той же час припали й особисті важкі переживання молодого юнака, не знайшовшого взаємности у коханої дівчини. Після цего він своє особисте життя побудував на припущенні, що і без кохання можна створити щасливе родинне життя з жінкою приблизно одного ж суспільного світогляду. То було в дусі пануючих поглядів того покоління загально-російської народолюбної інтелігенції. „Для одруження не має потреби у взаємнім коханні“ — читаємо в спогадах одного з інтеллігентів — „далеко важливійш, щоб майбутній чоловік і жінка були одних поглядів на світ і людські взаємовідношення і однаково готові працювати гол. чином, коли не виключно, на користь народа“.[3]) Так і П—ий не по сердцю вибрав собі подругу життя, а по співзвучности соціяльних переконаннь, не доцінивши при тім значіння національного моменту, за що потім карався. Він одружився з сестрою-жалібницею, дочкою небогатого поміщика Лубенщини, Наталкою Андреєвою, учасницею демонстрації на Казанський площі, росіянкою і їсповідницею приблизно тих ідей, що викладалися у Лавровськім „Вперед“-і. Одруження, те зосібна через ріжнонаціональність подружжя, вийшло невдалим і не мало для його діяльности добрих наслідків. В осени 1877 р. він з дружиною остаточно емігрував до Швайцарії,

[2]) Цікаво, що матеріяльно організація та утримувалася на рахунок двох великих землеволодінь на Полтавшині, що належали її членові, землевольцю Д. Лизогубові — українського походження.

[3]) Н. А. Бородин — „Идеалы и дѣйствительность“.

потім оселився в Монпельє та енергійно взявся до громадської праці. „Вперед“ в той час виходив уже в Льондоні, а в 1878 р. і зовсім припинився. Подолінський став сталим і близьким співробітником свого старого товариша Драгоманова, що емігрував рік раніше, в осени 1876 р., і перебував тоді в Женеві. Ще в тім же 1877 р., в серії популярних видань женевського українського гуртка на чолі з Драгомановим, вийшла анонімно (а не під псевдонімом Липського, як то дехто приймає) популярно-наукова книжечка П—ого під назвою: Про хліборобство. Розмови...[4]) Як де земля поділена і як би треба її держати...“, 1877, ст. X + 179 іп. 16. На окладинці місцем видання показано Липський (Leipzig), але то було зроблено по словам Павлика, для замилення очей австрійської поліції; в дійсности ж вона надрукована в Женеві[5]). В наступнім 1878 р.[6]), на цей раз під повним призвищем була видана найбільша з його праць, а саме: „Життя й здоровля людей на Україні“ (243 стор. іп 8), що в Росії мало не вся була видрукована в журн. „Дѣло“ („Переписка Драгоманова з Павликом“, т. V, 1913, ст. 133). Ніби продовженням її став прочитаний ним 25. VIII. 1879 на лікарському конгресі в Монпельє відчит на тему: „L'état sanitaire des populations du gouvernement de Kiew“, виданий потім в Парижі 1879 р. за повним його призвищем і окремою брошурою в французькій мові під тою ж назвою[7]).

І в тих спеціяльних працях Подолінського проглядає його радикальний народолюбний світогляд.

О. Мицюк.

СУСПІЛЬНА АГРОНОМІЯ.

Хліборобське шкільництво в Чехословацькій Республиці.

(Закінчення[1])

4) Хліборобські фахові (зимові) школи. — Їх завданням є виховувати самостійних селян хліборобів. Фаховий персонал складається з 1 директора і 1 фахівця-учителя. Прочі предмети викладають доходячі сили. Приймається на таких-же умовах як до нищих рільничих шкіл. Наука відбувається через 2 роки, по 6 місяців кожний. Рік починається 15 жовтня і кінчиться 15 квітня, або 1 листопада і 30 квітня. Других 6 місяців працюють учні на батьківських господарствах. Около 35% шкіл мають власні шкільні господарства, 27% шкіл мають власні шкільні інтернати. В республиці є таких шкіл 132 або 47,8% всіх хлі-

---

[4]) В тім примірникові, яким я користався, чомусь старанно витерто число розмови і місце видання.

[5]) Павлик. „М. П. Драгоманів, 1841—1895 р.“... стор. XIII, „Спису творів Драгоманова“. До речі, в публікації акад. М. Грушевського: „З починків укр. соціялістичного руху“ (стор. 20) слово „Липський“ прийняго за псевдонім, тоді як книжечка та анонімна; крім того в назві стоїть: „Як земля упорядкована...“, тоді як в дійсности є: „Як де земля поділена...“

[6]) Окладинка датована 1879 роком, а на першій сторінці тексту стоїть рік 1878.

[7]) В публікаціях „Association Francaise pour l'avancement de science. Congrès de Moontpelier“ 25. VIII. 1879.

[1]) Гляди „Кооп. Респ.“ ч. 10 за жовтень 1931.

боробських шкіл. Ці школи зяймаються теж позашкільною хліборобською освітою.

5) Однорічні хліборобські школи. — Завдання їх, як попередних 2 категорій. Фаховий персонал і норми принимання, як у фахових (зимових) школах. Навчання триває 10 місяців. Таких шкіл було в цілій Ч. С. Р. 9. Ці школи поширені в околицях, які стоять під оглядом хліборобської культури нище.

6) Народні хліборобські школи. — Їх завданням є дати найширшим кругам хліборобського населення хліборобську освіту, а рівночасно мають вони доповнити загальну освіту учнів так, щоби вони могли опісля перейти на нищі хліборобські школи. Цих шкіл було в республиці 971, а на них студіювало в останнім році 26.302 учнів. Найвище число учнів було в р. 1927/28 і переступило тоді 40.000. До цих шкіл ходило приблизно 55% дівчат і 45% хлопців. Школу закладається там, де громада або зацікавлені хлібороби через свої організації цього забажають. Коли однак таку школу на бажання відкриється, то тоді діти хліборобів, які покінчили народню школу, мусять обовязково до неї ходити. Школа триває 2 роки, однак в деяких околицях, де цього вимагають спеціяльні умовини, твориться ще 3-ий рік, на якому вчаться ще цеї галузі, яка в даній околиці конечна, як прим. молочарсво, управа картопель, управа паш і т. д. Наука триває в кожному році від місяця листопада до кінця березня; в прочих місяцях відбуваються час до часу практичні вправи на досвідних полях та громадських добрах. Крім загальних хліборобських і загально-образуючих предметів вчаться дівчата кожного тижня 9 годин домашнього господарства, а хлопці стількиж годин ріжного ремесла головно такого, яке дає прибуток, як плетення кошиків, роблення хліборобських знарядів, шевства і т. д. Практичні вправи переводить звичайно один свідомий хлібороб, який однак не є учителем, а практичним господарем. Школою завідує шкільний виділ, який складається з представників: влади, краю, школи, громади та хліборобського товариства. Цей виділ має старатися за опал, світло та приладдя до навчання. Міністерство хліборобства оплачує персонал та дає допомогу на купно машин до шиття та уладження кухон. Решту додатків дають громади, хліборобські товариства, кооперативи, поодинокі особи і т. д. В містах, де є основа для розвитку огородничих підприємств, мають ці школи замісць хліборобських предметів предмети городничі та ходять до них практиканти городничих заведень. Народні хліборобські школи — це один з найбільших і найкращих добутків хліборобського шкільництва в Ч. С. Р.

7) Лісові школи. — а) Вищі лісові школи мають за завдання виховати фахово власників лісів та урядовців для менших комплєксів лісів. Закінчуються іспитом зрілости. Обсада фахового персоналу, довгота студій, як при висших хліборобських школах. Сьогодня в Ч. С. Р. є 4 такі школи, з чого 2 чеські, 1 словацька, 1 німецька. б) Школи для гайових мають за завдання вишколювати персонал для охорони лісів. Приймається учнів між 18—30 роком життя, наука триває 10 місяців, при чому звертається теж увагу на практичну роботу. Таких шкіл є в Ч. С. Р. 5, з тодо 4 державні, 1 міська. З них є 3 школи чеські, 1 словацька, 1 німецька, 1 українська. До школи може ходити найвище по 20 учнів і тому в р. 1930/31 було їх всіх 100. в) Школа для обрібки дерева має вишколювати маніпуляційний

персонал для торгівлі і обрібки дерева. Наука триває два роки по 10 місяців. Досі є тільки 1 така школа, з 14 учнями, на Підкарпатю.

8) Городничі, садівничі та винарські школи. — а) Вищі: принимання учнів та їх права, як у вищих хліборобських школах. Склад фахового персоналу та програма навчання теж подібна. Навчання триває 3 роки по 10 місяців. В республиці є 2 такі школи, чеська в Мєльніку і німецька в Айзгрубі. В р. 1930/31 студіювало на обох школах 139 учнів, в тому 17 дівчат. б) Середні: мають за завдання вишколити самостійних городників або помольогів та нищих урядовців в цьому фаху. Фаховий персонал складається з директора і 1—3 учителів. Студії тривають в чотирьох школах по 2 роки, а у 2 школах по 1 рокові. Приймається абсольвентів народніх і виділових шкіл, які мають 3-або 2-літню практику в горoництві і садівництві. З тих 6-ти шкіл є 1 чисто дівоча в місцевості Крч коло Праги. Прочі 5 є хлопячі, з них 1 німецька. В р. 1930/31 ходило до всіх 6 шкіл 178 учнів, в тому 22 учениці. З тих шкіл 2 мають державну допомогу, 3 є краєві, 1 приватна. в) Народні садівничо-винарські школи — мають за завдання вишколити в тій галузі самостійних хліборобів в околицях, де в господарстві приходить багато садівництва і виноградарства. Персонал складається з директора і 3 — 4 професорів. Приймається учнів з народньою школою і покінченим 14 роком життя. В 5-ти школах триває наука 2 роки, в 1—один рік; всі по 10 місяців. В 3 школах триває наука два роки, але тільки по 6 місяців. З цих 9 шкіл є 4 чеські, 1 словацька, 4 німецькі. З них є дві державні і 5 краєвих, 1 має краєву допомогу, а 1 цілком приватна.

9) Специяльні хліборобські школи. — а) Вища Кооперативна Школа в Празі вишколює урядовців для всіх галузей сільсько-госп. кооперації. Це приватна школа, якою завідує окрема кураторія. Наука триває 1 рік. Приймається абсольвентів середніх шкіл, а також кооператорів-практиків, які є заняті в кооперації не менше, як 2 роки. Школа робить теж короткі специяльні курси. Студіювало на ній в останнім році 28 студентів. б) Молочарські школи: є їх 3, а саме 2 чеські в Кромєжіжі і Пльзні і 1 німецька у Фрідлянді. Школа в Кромєжіжі є краєвою, дві другі існують за попертям краю. Приймається до них абсольвентів неменше чим нищих хліборобських шкіл, після 1-річної практики в молочарні. В молочарських школах студіювало в останньому році 56 учнів. в) Меліораційні школи: було їх 4, з того 2 чеські, 1 словацька, 1 німецька. Вишколюють помічних урядовців для водного господарства, культурно-технічних робіт та будови доріг; 1 школа є державна, 1 цілком приватна, а 2 з державною допомогою. Приймається абсольвентів виділових шкіл або нищої середньої щколи. Наука триває 2 роки. В останньому шкільному році студіювало 116 учнів. г) Державна риболовська школа в Воднянах, приймає абсольвентів нищих хліборобських шкіл, по змозі з риболовською практикою. Вишколює персонал для плянового рибного господарства. Робить теж короткоречинцеві курси. В останньому шкільному році студіювало 30 учнів. г) Школа горальняного промислу в Німецькім Броді. Наука триває 1 рік для абсольвентів виділової або нищої хліборобської школи. Вишколює персонал для горалень. В останньому шкільному році мала 33 учнів. д) Періодичні птахівничі курси ..а вищій хліборобській школі (чеській) в Подєбрадах відбуваються

кожного року з працями на курячій фармі і заступають нищу птахівничу школу.

10) Господинські школи. Їх завданням є дати доростаючим дівчатам, головно донькам хліборобів, потрібне знання з обсягу домашнього і селянського дрібного господарства. На цих школах поширюється теж і загальне знання учениць. Наука відбувається не тільки теоретично, але і практично з усіх ділянок домашнього дрібного господарства. Рівночасно фаховий персонал, себто учительки разом з усіми ученицями творять одно домашнє господарство, яке на протязі цілого часу науки ведеться у власному заряді. Є два роди нищих шкіл — а саме: а) 5-місячні, на яких вчать 3 учительки, а саме: 1 фахова учителька домашнього господарства, 1—варення і 1—шиття. Крім цього доходять лікар або лікарка, правник і учителька співу. б) Цілорічні школи мають дві фахові учительки, учительку для варення і окрему для шиття. Доходячі, як попередньо. Для прийняття треба мати покінчену семирічку або нищу середню. Для вищих господинських шкіл треба мати покінчену щонайменше 1-річну нищу господинську школу. В нищих школах приймається учениці з покінченим 15 роком життя. Окремо існують вищі господинські школи, на яких наука триває 2 роки. Нищі господинські школи (5-місячні і 1-річні) мають за завдання вишколити зразкові господині, вищі господинські школи поза цим самим завданням дають можливість абсольвенткам бути учительками дом. господарства. Вищих господинських шкіл є 3, а саме 2 чеські та 1 німецька, а нищих господинських шкіл є 48, в тім 2-літніх 1, 1-річних 25, пятимісячних 8, піврічних (тільки в літі або тільки в зимі) 14.

Поза цими всіми школами існує на терені Ч. С. Р. Українська Господарська Академія, яка є осередком для вишколювання господарських і технічних фахівців для західно-українських земель і еміграції. Є це висока хліборобська, лісова і інженерна школа; третій факультет є економічно-кооперативний.

III. Статистичний перегляд розвитку і стану хліборобського шкільництва.

Щоби представити, як розвивалось хліборобське шкільництво в Ч. С. Р. та як воно поступило за час існування самостійної держави подаємо зіставлення, які в числах виказують цілу справу.

Таблиця I. Розвиток хліборобських шкіл в ЧСР. за рр. 1918 і 1931.

Рід школи \ Шкільний рік	18/19	30/31	Від створення Ч.С.Р. більше(+)або менше(-)
Відділи вищ. шкіл	2	6	+ 4
Хліборобські академії	2	1	— 1
Вищі хліб. школи	10	13	+ 3
Рільничі школи	21	30	+ 9
Однорічні хліб. шк.	—	9	+ 9
Фахові (зимові) шк.	75	132	+ 57
Спеціяльні школи: вищі	—	1	+ 1
Спеціяльні школи: нищі	7	9	+ 2
Городничо-садівничі: вищі	1	2	+ 1
Городничо-садівничі: нищі	7	9	+ 2
Педагогічні семинарі	—	2	+ 2
Господинські школи: вищі	—	3	+ 3
Господинські школи: 2-річні	—	1	+ 1
Господинські школи: цілорічні	11	25	+ 14
Господинські школи: піврічні (два курси)	3	8	+ 5
Господинські школи: зимові піврічні	—	7	+ 7
Господинські школи: літні піврічні	15	7	— 8
Лісові школи: вищі	3	4	+ 1
Лісові школи: нищі	5	7	+ 2
Разом	161	276	+ 115
Народні хліб. школи	28	971	+ 943
Разом всіх хліб. шкіл	189	1.247	+1.058

Таблиця II. Число учнів в поодиноких родах хліборобських шкіл в ЧСР.

Рід школи \ Шкільний рік	18/19	30/31
Високі школи	599	1.244
Академії	494	—
Вищі хлібор. школи	1.798	1.351
Рільничі школи	1.150	995
Фахові (зимові) шк.	2.787	4.548
Однорічні хлібор. шк.	—	163
Спеціяльні школи: вищі	—	28
Спеціяльні школи: нищі	109	223
Городничо-садівничі: вищі	86	139
Городничо-садівничі: нищі	230	254
Господинські школи: вищі	—	81
Господинські школи: 2-річні	—	53
Господинські школи: цілорічні	300	642
Господинські школи: двокурсові	36	222*)
Господинські школи: зимові	—	183**)
Господинські школи: літні	455	—***)
Лісові школи: вищі	369	331
Лісові школи: нищі	480	114
Разом	8.893	10.571
Народні хлібор. шк.	874	26.302
Разом учнів в усіх шк.	9.767	36.873

*) дані тільки за перший (зимовий) курс; **) без літніх курсів, які на школах теж ведуться; ***) даних ще нема.

Таблиця III. Хліборобські школи в ЧСР. після мови навчання.

(ч = чеська і словацька, н. = німецька, у = українська, м = мадярська, п = польська мова навчання).

	Всіх шкіл	Високі школи	Академії	Хліборобські і лісові школи: хліборобські: вищі	хліборобські: нищі: рільничі	хліборобські: нищі: зимові	хліборобські: нищі: 1 річні	спеціяльні: вищі	спеціяльні: нищі: пасовиск.	спеціяльні: нищі: молоч.	спеціяльні: нищі: гоpальн.	спеціяльні: нищі: риболовлі	спеціяльні: нищі: меліорац.	гор., сад., виногр.: вищі	гор., сад., виногр.: нищі	господинські: педагог. семінарі	господинські: вищі	господинські: нищі: 2 річні	господинські: нищі: 1 річні	господинські: нищі: 2 курсові	господинські: нищі: зим. курси	господинські: нищі: літні курси	лісові: вищі	лісові: нищі	Народні хліборобські школи
Разом	276 213ч 55н 5у 2п 1м	6 5ч 1н — — —	1 — — 1у — —	13 11ч 2н — — —	30 21ч 8н — — 1м	132 103ч 27н 1у 1п —	9 7ч — 2у — —	1 1ч — — — —	2 1ч 1н — — —	3 2ч 1н — — —	1 1ч — — — —	1 1ч — — — —	2 2ч — — — —	1 1ч — — — —	9 7ч 2н — — —	2 1ч 1н — — —	3 2ч 1н — — —	1 1ч — — — —	25 22ч 2н — 1п —	8 3ч 2н — — —	7 7ч — — — —	7 7ч — — — —	4 3ч 1н — — —	7 4ч 2н 1у — —	971 671ч 110н 162у 7п 21м
В тім Підкарп. Україна	4 4у	— —	— —	— —	— —	1 1у	2 2у	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	1 1у	178 159у 1н 18м

IV. Розміщення і роди хліборобських шкіл в Ч. С. Р.

високі хлібор. школи
високі лісові школи
високі ветер. школи
вищі хлібор. школи
рільничі школи

фахові (зимові) школи
однорічні хлібор. школи
вищі спеціяльні школи
нищі спеціьльні школи
народні хлібор. школи

вищі городн.-садівн. школи
нищі „ „ „
вищі господинські школи
дворічні „ „
цілорічні „ „

цілорічні господинські двокурсові школи
зимові господинські школи
літні „ „
вищі лісові школи
нищі лісові школи

Таблиця V. Хто удержує хліборобські школи в Ч. С. Р.

(Стан з р. 1930/31)

(ч = чеські і словацькі, н = німецькі, у = українські, м = мадярські, п = польські)

Хто удержує / Земля (край)		Держава:	Край:	Кураторія (допомога повіту або краю):	Приватні, деякі з держ. допомогою:
Чехія	всіх: 140	14 ч. 11 м. 3	26 ч. 22 н. 5	88 ч. 66 н. 22	12 ч. 9 н. 2 у. 1
Моравія-Шлеськ	всіх: 102	11 ч. 11	87 ч. 63 н. 23 п. 1	—	4 ч. 2 н. 1 п. 1
Словаччина	всіх: 30	29 ч. 28 м. 1	—	—	1 ч. 1
Підкарп.-Україна	всіх: 4	4 у. 4	—	—	—
Разом:	всіх: 276	58 ч. 50 н. 3 м. 1 у. 4	113 ч. 85 н. 27 п. 1	88 ч. 66 н. 22	17 ч. 12 н. 3 у. 1 п. 1

Тут не виказано народніх хліборобськіх шкіл, які удержуються спільно державою, краєм і місцевими чинниками, про що говориться в попередньому.

Е. Храпливий.

ДРІБНІ ДОПИСИ.

Кого вдоволяє теперішний Г.К.Ч.?

Провід РСУК вдоволений ним вповні. Але чи це вдоволення є також на низах?

Здається що ні. Інакше друковалосяб ГКЧ не лише 4000 примірників.

Провід РСУК твердить, що ГКЧ став родиним органом наших кооператорів. Однак дійсність заперечує цьому.

На ділі ГКЧ є лише офіцийним органом РСУК і опирається на примусових передплатниках, цебто на кооперативах. Мені бодай не вдалося приєднати для ГКЧ іще ні одного приватного передплатника, хоч на кожні збори чи анкету беру з собою примірник ГКЧ і заохочую зібраних, щоб виписали собі цей часопис.

Звичайно дістаю відповідь, що ГКЧ тяжко читається, що містить богато „сухих“ річей, богато оголошень білянсів і заг. зборів, а приватна людина якщо платить за газету, то хоче мати спромогу читати її „від дошки до дошки“. З другої сторони наші „завзяті „кооператори твердять, що коли кооператива платить за урядовий орган РСУК, то зовсім не тому щоби читати там оповідання, вірші, сміховинки і т. п.

Виходить, що ГКЧ для кооператив за мало, а для приватних людей за богато урядовий. Тож і вартоб призадуматися над тим, щоб „і вовк був ситий і коза ціла“.

Значить треба відділити фамілійне від урядового.

Для кооператив нехайби ГКЧ виходив лише зі стислими порученнями, та вказівками, а для широких мас членів кооператив требаби друкувати додаток, в якім не марнувавсяби папір на обовязкові оповістки, але подавалисяб цікаві для загалу відомости, щоб передплатник читав ґазету від дошки до дошки. (Про проєкт зміни у видаванню ГКЧ час до часу згадується).

Якщо хочемо, щоб число читачів ГКЧ зросло бодай в десятеро, то мусимо його зробити таким, щоб ним були вдоволені також і широкі шари членів низових кооператив. В теперішнім своїм вигляді ГКЧ ніколи не стане родинним часописом нашого скооперованого села, хочби в ньому друкувалися і найкраще з фахового боку оброблені статті. Треба памятати, що на голодний жолудок навіть купчинецька ковбаса нездорова. Так теж непривиклим до наукової лектури членами низових кооператив треба подавати кооперативні відомости у відповідний лекший спосіб. Треба збудити зацікавлення живими оповіданнями, то що — якраз тим, чим не вдоволені в ГКЧ наші тверді кооператори. Такий популярний додаток до ГКЧ вільний від урядової і фахової частини можнаб легонько кольпортувати в десятках тисяч примірників. Передплату за нього, яка булаб мінімальна можнаб стягнути в молочарських кооперативах при виплаті за молоко, в споживчих з товарових зворотів чи надплат за яйця.

Вслід за тим кооперативна свідомість промощувалаб собі дорогу в хати й родини 300.000 членів нашої кооперації, а наш ГКЧ вдоволявби і верхи і низи наших кооператорів.

Кооперативна преса є мірилом кооперативної свідомости. 4000 тіражу ГКЧ — це дуже скромне мірило, кооперативної свідомости 300.000 членів українських кооператив. Самі цифри кажуть, що зміна ГКЧ конечна. А хто не вірить, нехай йде на село тай вишукає охочих, які за теперішне ГКЧ зложилиб 12 зол. передплати в рік.

Можливо... можливо, що то лише я не маю щастя в приєднуванню передплалників теперішньому ГКЧ. *Іванна Блажкевич.*

З ЖИТТЯ УКР. КООПЕРАЦІЇ.

Стан кооператив з району діяльности П. С. К. Бучач в 1930 р.

(Зі статистичних матеріялів району).

І. Район діяльности.

Політичний повіт Бучач числить 85 громад. Район діяльности ПСК Вучач обнимає 81 громад.

Поза тим 7 (сім) кооператив з 4-х громад (Усття Зелене, Лука, Вітря, Межигіря і Коропець 4 кооп.) перейшли в район діяльности ПСК Станиславів, 1 кооператива Беремяни належить до ПСК Чортків, а одна кооператива Коржова з повіту Підгайці належить до тут. ПСК.

В районі діяльности ПСК є всіх 106 кооператив, з того 81 українських, 21 польських, 3 жидівських і 1 русска. Між українськими кооперативами є 5 нечинних.

В 13-ох громадах, де переважає польське населення, не вдається вже оснувати укр. кооператив. На загал повіт Бучач є в 85·23% скооперований*).

II. Українська національна (союзна) мережа.

На початку 1930 року ПСК числив 70 членів — кооператив. В році 1930 не прибуло в члени ані одної кооперативи, а виключено одну „Надію“ в Цьвітовій. Причиною виключення цеї кооперативи було те, що не хоче зліквідувати торговлі пивом та не виконує поручень РСУК і П.С.К.

Стан членів кооператив з кінцем 1930 року виказував цифру 69 кооп.

ПСК в 1930 році обслуговував 76 кооператив, з яких 7 ще не є членами ПСК.

Поділ кооператив по групам представляється слідуючо:

кооператив для загального закупу і збуту (госп.-споживчих) є	64,	з того членів ПСК 63
„ міських споживчих є	1	„ „ „ 1
„ „ кредитових є	1	„ „ „ 1
„ сільських „ „	8	„ „ „ 3
„ „ молочарських	2	„ „ „ 1
Разом	76,	з того членів ПСК 69

В 1930 році 3 кооперативи для загального закупу і збуту (Савлуски, Залісся і Осівці) припинили свою діяльність. Перші дві припинили діяльність в наслідок малих торгів, а третя з причин пацифікації. Окрім цих трох кооператив ще 12 кооператив з причини пацифікації по два—три місяці були не чинні. Рівнож ПСК два місяці не вів торговельної діяльности.

Кооперативи для загального закупу і збуту займаються головно торговлею мішаних товарів і скупом, зглядно виміною за товари сіл.-господ. продуктів та частинно кожна галянтерією.

Три кооперативи (Скоморохи, Сновидів і Стінка) вели цеголняні відділи, які підчас теперішньої господарської кризи зовсім себе не оплачують.

Сімнацять кооператив вело торговлю трафікою, з тих 12 кооператив мали свою власну трафіку, а 5 кооператив вело трафіку чужу за 50% доходу. 10 кооператив вело торговлю скірою, а 13 кооператив торговлю мануфактурою.

Помічних погроїв в 1930 р. не спроваджувано зовсім. 8 кооператив на штучних погноях з попередних літ понесли страту на суму 1.206·53, яка повстала в наслідок знижки ціни. Помічні погної лежать ще і доси по кооперативах, як запас, і як що їх в біж. (в 1931) році люди не розкуплять, то кооперативи будуть мати страти ще більші.

Вугілля спроваджувало тільки 4 кооперативи. Що до торговлі вуглем, то річ мається подібно, як і зі помічними погноями. Вугіль спроваджений був ще в 1929 р. Протягом двох літ його ще не розпродано;

*) Це твердження відноситься до кількости громад, а не до числа зкооперованого населення чи хочби господарств як читач побачить нище. — Ред.

Торговля вуглем в тут. повіті є зовсім не бажана, тому, що тут ще є подостатком опалового дерева, яке на селі до палення є відповідніше чим вугіль.

При 7-ох кооперативах є допомоговий фонд на випадок загибелі худоби. Допомоговий фонд твориться з вписового по 50 гр. або по 1 зол. На випадок загибелі худоби оціночна комісія визначує на кожного члена квоту, яку він має зложити за упавшу штуку. В цей спосіб протягом 1930 р. виплачено за упавших 6 шт. коров суму 1.527·50 зол., а від початку існування цих фондів виплачено за 21 шт. коров 4.160·90 зол. Допомогові фонди творяться дуже пиняво, бо трапляються випадки, що член назначеної йому премії не хоче вплатити.

Спеціяльних машинових відділів при кооперативах нема. Машинові відділи творяться так само не охочо, як і допомогові фонди. Причиною цего є те, що кооперативи мають ще за мало капіталу на творення таких відділів, а друге, практика переконує, що такі відділи в нашім повіті великих користей не дали. В попередніх літах 2 кооперативи (Курдибанівка і Білявинці) мали ручні молотілки. Члени з них зовсім не користали і кооперативи змушені були цих молотілок позбутись. Це очевидно відємно вплинуло на другі кооперативи і тому машинові відділи дуже слабо вводяться; кооперативи покищо обмежуються тільки торговлею споживчими товарами. Однак і в цім напрямку вже дещо зроблено. Машинові відділи при кооперативах представляються слідуючо: 1 кооператива має 1 молотілку, 3 кооперативи мають по 1-ій сівалці, дальше кооперативи мають для спільного вжитку членів 13 млинків, 3 трієри, 1 плянет, 4 шатківниці, 12 плужків до бараболь, 4 граски, 2 щітки до прядива, 11 сонд. Білянсова вартість цих знарядів виносить 8.041·00 зол., а дійсна вартість 8.850·00 зол. За уживання цих машин і знарядів протягом року побрано квоту 722·82 зол.

В повіті є 3 кооперативні районові молочарні: Золотий Потік, Коропець і Зелена, які разом мають 21 сметанкових стацій. Молочарські кооперативи розвиваються добре. Можна ще в районі ПСК основувати 2—3 районові молочарні і в цім напрямку звернена увага організаційного відділу.

Кредитових кооператив з кінцем 1930 р., в окрузі діяльности ПСК було 9. Що до основування по селах кредитівок, то орг. відділ на кожних зборах і на кожнім засіданні членів Управ і Надзірних Рад ширить ідею основування кредитівок.

Справа власних кооп. домівок в повіті представляється слабо, бо тільки 16 кооператив мають свої власні приміщення, а решта містяться в наймлених хатах ліпянках. Вісім кооператив є самостійними власниками нерухомостей, а 19 є спільниками з читальнями Просвіти і церквою. На нерухомість складається 16 домів і 11 площ під будову. Білянсова вартість недвижимостей виносить 131.324·00 зол., а дійсна вартість 213.380·00 зол. (в 1930 р., як ще на все була інша ціна; нині правдоподібно вартість ця далеко нища).

Стан крамниць під зглядом санітарним представляється менш вдоволяючо. Крамниці містяться в малих хатах ліпянках, часто вогких. Богато товарів в таких крамницях псується.

III. Організаційні дані просвітня діяльність.

Статистикою є обнято 63 кооператив для загального закупу і збуту. В р. 1929 статистикою було обнятих 64 кооператив, в 1930. р

відпадає 1 кооператива Цьвітова, яку виключено з членів ПСК; 1 кооператива Савалуски не зложила білянсу, за те є 1 новооснована в Пиляві.

Обняті статистикою кооперативи повстали здебільшого по війні (від 1923 року). Перед війною було тільки 4 кооперативи, а то: 1) Залісся, 2) Нагірянка, 3) Новосілка язловецька і 4) „Поступ“ Бучач, а решта починається від 1923 року; і так:

в 1923	році основано	8	кооператив,
„ 1924	„ „	13	„
„ 1925	„ „	12	„
„ 1926	„ „	16	„
„ 1927	„ „	5	„
„ 1928	„ „	1	„
„ 1929	„ „	3	„
„ 1930	„ „	1	„
	Разом	59	кооператив.

60 кооператив є членами РСУК, 8 кооператив є членами Т-ва Просвіт , 7 Сільського Господаря, 7 Українбанку в Бучачі, 1 Центробанку, і 8 інших установ.

Протягом 1930 р. з рамени РСУК переведено по кооперативах 52 ревізій. З рамени ПСК переведено по кооперативах 42 люстрацій, відбуто спільно з членами управ і Надзірних Рад 104 засідань, виготовлено кооперативам 55 білянсів, відбуто 91 загальних зборів, 3 надзвичайних, 2 основательні, уділено 7 помочей при ревізії РСУК, переведено 12 провірок книг, відбуто 6 кооп, анкет, виготовлено кооперативам всі оборотові і доходові зізнання. Разом організаційний відділ витратив враз з ревізіями РСУК для кооператив 477 днів. Крім цього богато днів витрачено в суді на зізнання про манка.

В орг. відділі в р. 1930 працювало тільки двох люстраторів, з яких один, як член дирекції, більше часу витрачав на канцелярійну працю, чим на працю для кооператив. ПСК осінньою порою для кооператив з організаційної сторінки не дав майже нічого, бо в орг. праці перешкодила пацифікація. Люстратори мусіли сидіти на місці в ПСК, праця на селі була не мислима; був випадок, що ревізор з РСУК, приїхавши в район на законну ревізію, мусів вертати назад до Львова.

Двох членів дирекції та ревізора РСУК в часі пацифікації 14.X. 1930 на станиці 9 полку уланів в Пишківцях так тяжко побито, що вони лежали по три—чотири тижні. З причини пацифікації не уряджено кооператнвного курсу, щовідбивається відємно на цілому кооп. русі.

Щоби жіноцтво рушити з місця, ПСК скликав 1 жіночий зїзд 14.IX. 1930. Для крамарів відбуто 4 повітові кооп. анкети, для справників 9, для книговодців 2.

Решта зборів і засідань по кооперативах відбувались без представників ПСК. Загалом загальних зборів відбуто 74, на яких було присутніх 3.787 членів, або пересічно 51·17 членів на 1 збори.

Найбільше число членів на зборах виносило 200 осіб, найменше 20. Загальне число присутніх на зборах членів становило 56·55% загального числа членів. Як видно, члени мало інтересуються справами кооперативи. Протягом року відбуто 321 засідань Надзірних Рад і 340 засідань Управ, переведено контрольними комісіями 31 перевірок.

В порівнанню з попереднім роком тут відчувається також прогалина, яку дасться пояснити рівнож пацифікацією, а саме, що в тімчасі немислима була жадна праця на селі, бо свідоміші кооператори ховались по лісах, або взагалі далеко від дому. Пацифікацією тяжко потурбовано 8-ох селян-інтегентів, які по кілька тижнів відлежали.

Найбільше засідань припадає на кооперативу Яргорів (40), найменше на Баранів, Кійданів і Низколизи (по 1). Контролі переводило тільки 9 коопepатив: Новосілка, Переволока, Пишківці, Пожежа, Жизномир, Звенигород, Зелена, Ліщанці і Медведівці, решта кооперативи чекають аж на люстрацію з ПСК, а самі нічого не роблять. Не можна це приписати самому тільки недбальству, більше треба приписати несвідомости членів контрольних комісій.

Представники кооператив брали участь в 15-ох кооп. анкетах, уряджених ПСК.

На культурно-освітні цілі призначено зі зисків з 1929 р. 2.649·76 зол., а виплачено тільки 1.549·30 зол.

Господарсько-кооп. Часопис передплачує по 1-му примірникові 62 кооперативи, 1 кооператива Пилява ще не передплачує. Окрім Г. К. Ч. кооперативи передплачують ще такі часописи: 2 кооперативи — „Кооп. Республику" (тільки! — Ред.), а 20 кооп. передплачує 38 примірників інших часописів.

Кооп. бібліотеки в 26 кооперативах числять 742 книжок, так що пересічно припадає на 1 кооперативу по 30 книжок. Найбільше книжок має кооператива „Згода" Ліщанці (114), найменше „Віра" Кійданів (8), а 37 кооператив або 74·60% не мають зовсім жадної бібліотеки. Протягом року випозичено 325 книжок, з біблотек користало 311 осіб. Про бібліотеки кооперативи не дбають, раз тому, що частинно функцію цю ведуть читальні Просвіти, а друге тому, що наше населення не доцінює вартости книжки. (Д. б.)

На шляху до розбудови у нас беконярського промислу.

Не змаючи змоги вивозити живих безрог за кордон, укр. кооперація змушена обставинами звернути увагу лиш на бекони і на перерібку для потреб внутрішнього ринку. Багато кооператив взялося вже до перерібки. Йшли також старання „Центросоюзу", щоби збудувати кооперативну беконярню, а покищо збувати в існуючих беконярнях. Одночасно працював „Ц. С." в тому напрямі, щоби наша кооперація зачала розбудовувати власні мясарні для виробу покищо на внутрішний ринок, щоби відтак приступити до експорту вудженини закордон. Відбулося вже досі декілька нарад в тих справах по повітах, а в дні 17 жовтня відбулася в „Центросоюзі" нарада в справі годівлі, перерібки та збуту безрог і мясних виробів. На нараду прибули представники Повітових Союзів Кооператив і тих місцевих кооператив, які займаються вже мясними виробами, разом 45. Крім них взяв участь голова РСУК інж. Павликовський і директор „Маслосоюзу" інж. Палій.

Нарада відбулася під проводом посла Остапа Луцького. Реферати виголосили: інж. Нижанковський: „Як закладати і вести кооперативні мясарні", інж. Творидло: „Беконярський промисл і кооперативний збут беконів" і др. Холєвчук: „Організація годівлі безрог, пристосованих для збуту і перерібки".

Анкета висказалася в засаді за творенням кооперативних мясарень, як організацій продуцентів, які мають доставляти готовий товар міським кооперативам, а в цей спосіб повстане правильне співжиття споживача з продуцентом хліборобом.

Мясарні мають творитися, як окремі кооперативи, а не як бічне заняття при існуючих уже кооперативах із іншими чинностями.

Належить творити мясарські кооперативи у виді районових (окружних чи повітових), а не місцеві.

Місцем осідку повинні бути міста, як осередки споживачів. Творити мяс. кооперативи треба лише тоді, коли є вигляди на постійний збут, щоб копператива була в силі без перерви працювати, а не організувати на осліп. Не належить зараз розбудовувати мясарні на велику скалю, одначе так, щоби перехід до механізації і дальших удосконалень був можливий.

Відносно техніки купна вказаний більше коміс до розрахунку з завдатками, з огляду на конечність ощадностей в капіталах. Можливе купно живої тварини або битої, але виключається купно на око.

Вказаним є творити в містах склепи з вуджениною і то будь самої кооперативи, будь пов. союзу.

Де нема фахівця до ведення підприємства і де нема можности належної контролі, там не належить братись до діла. Краще почекати з творенням к-в, а кооператорів вислати на науку закордон.

При РСУК повинен бути для мясарень фаховий інструктор і ревізор в одній особі, то є фахівець, а не лиш вишколений книговодець.

Для унормування цін має бути фаховою централею мясних к-тив „Центросоюз". Його завданням є шукати дверей збуту, уодностійнювати виріб та узгіднювати між продуцентами і відборцями способи кредитування.

Тому, що пропали зовнішні ринки збуту, кооперація уважає одночасно доцільною організацію достави до беконярень, як підготовку до власної беконярні. Доставою належить кермувати лиш сцентралізовано, через „Центросоюз".

Заінтересована в годівлі безрог кооперація мусить співпрацювати з „С. Господарем" після плянів які має виробити РСУК.

Вказаним є, щоби кооп. збут поклав у свою програму призначення певного відсотка від кожної штуки на годівельні цілі. („Сіл. Госп. Кооперація" ч. 21 б. р.).

До цього треба додати, що на заг. зборах ПСК. Бучач, які відбулися дня 16.X. б. р. порушено також справу беконярства в рефераті інж. Є. Храпливого: „Про збут і перерібку безрог, збут фасолі і насіння". При цьому референт підкреслив конечність повязання справи годівлі безрог через кружки і філії „С. Господаря" зі збутом через кооперацію, як запоруку успіху цілої справи.

Кооперативний млин в Уличнім (б. Дрогобича).

З кінцем липня ц. р. закінчив перший кооперативний, моторовий млин в Уличнім біля Дрогобича свій 20 місячний період існування з відносно гарним вислідом.

Млин цей, є підприємством споживчої кооперативи (яка крім того веде ще молочарський відділ). Він не меле зерна на власний рахунок, тільки меле зерно членів (і нечленів) кооперативи за означеною оплатою (2 зол. за разівку, 4 зол. за патель, 3 зол. за крупи). Отже є це млин споживчого характеру, тип „наємного млина".

Загально, кошти млина в Уличнім є доволі високі, головно ізза недостачі фахової поради. Закуплено іменно деякі машини і урядження, які відтак виказалися непригожими і їх треба було замінити другими.

Кошти недвижимостей млина в Уличнім є слідуючі:

парцеля, пляни, комісії	зол.	1.157,15
будівельні матеряли	„	5.044,86
робота	„	5.906,45
криниця	„	207,06
Разом кошти парцелі і будови дому	„	12.357,06
або	дол.	1.480,—

На жаль, в статистичних даних нема поданих: величини парцелі та величини дому, ані не згадано, чи дім на підмурівці, як викінчений, чи містить тільки кімнати на млин, чи може є якісь кімнати для іншого вжитку. Зі складу закуплених будівельних матерялів можна догадуватися, що будинок є з цегли о доволі тонких стінах, критий дахівкою.

Машинове урядження — це ропний мотор „Deutz"-а з силою в 30 парових коней, трансмісії і паси, що разом коштували зол. **19.212,34.**

Млинське урядження, цебто 2 камені, логазник (млинок до логази — Кашер), вага з тягарцями, чвертки і т. п. досягло квоти зол. 5.180,36.

Так що движимости млина разом з інсталяцією коштували зол. 24.392,70 або понад 2.700 дол. При цім слід зазначити що 30-кінний мотор є до цего урядження абсолютно завеликий. Вистарчивби добре 15-кінний мотор. Дальше, млинське урядження може молоти тільки разівку і робити логазу. Бракує урядження до питлювання муки. Вправді часово таке урядження було, але во-

но не відповідало своїм завданням і в послідніх пятьох місяцях млин зовсім не питлював.

Поза цим урядженням млин в Уличнім закупив ще млинок (вальці) Ірус за зол. 1.922,54 та бензиновий мотор „Lister“ за 6.085,08 зол.
Разом 8.007,62 зол. Обі ці машини стоять покищо без ужитку. Бензиновий мотор показався зовсім нерентовним і треба було заступити його ропним.

Позатим виплачено ще, як відсотки від позиченого на машини капіталу, зол. 1.864,24, так що кашти усіх движимостей млина досягли квоти зол. **34.264,59** або біля **3.850,—** дол,

При розгляданню рентовности слід поділити період діяльности млина на дві частини, кожна по 10 місяців.

У першій частині (XII. 1929. — IX. 1930.), коли працьовано бензиновим мотором, перероблено около 112 тон зерна за винагородою (дохід брутто) зол. 3.756,97. Загальні розходи в цьому часі виносили зол. 3.990,63 або 106% доходів брутто. Переміл одної тони зерна був обтяжений в пересічи квотою зол. 35,50 з чого 75% ішло на бензину, 2,8% на смари, 12,5% на платні, а 9,7% на інші видатки. Цих 10 місяців закінчено отже зі стратою зол. 233,66, не враховуючи відсотків від вложеного капіталу і амортизації движимостей і недвижимостей. Млин зовсім не рентувався. Рішено замінити бензиновий мотор на ропний.

Закуплено отже ропний мотор, який перемолов в слідуючих 10 місяцях (X. 1930. — VII. 1931.) 422 тони зерна, отже майже в четверо більше, як за попередніх 10 місяців. Дохід брутто був зол. 10.168.38, отже пересічно понад 24,— зл. від тони зерна; а загальний розхід на адміністрацію виносив зол. 3.873,63, або 38% доходу брутто, отже що до висоти такий сам що і в попереднім періоді. Ріжниця тільки в тім, що тут переміл одної тони зерна обтяжений квотою тільки зол. 9,20, з чого на погонну матерію (ропу) припадає тільки 44,6%, на смари 12,4%, на платні 26,7%, а на інші видатки (направки, асекурація, податки) 16,3%.

Млин почав рентуватися. Вправді, коли замортизуємо недвижимости на 10%, а движимости на 15% у річнім відношенню, коли дальше вложений капітал опроцентуємо тільки на 6% річно, то і в цім періоді вийде ще страти зол. 941,08.

Є одначе певним, що коли млин буде дальше так інтенсивно працювати, як в останніх 10 міс. — то праця його буде гарно оплачуватися.

Інж. А. М—ич.

20-ліття укр. Торговельної Школи у Львові. Школу цю заснував Виділ Т-ва „Просвіти в 1911 році з ініціятиви господарсько-промислової комісії т-ва. Першим управителем школи був проф. Р. Залозецький при початковому професор. зборі в складі 6 учительських сил.

В тому ж році й роспочалося навчання. На перший рік записалося 40 учнів обох полів. Школа розвивалася успішно; число фреквентантів збільшувалося. Війна означала упадок діяльности, коли то число учнів зменшилося остільки, що покінчило школу всього 7 ос. (рік 1917/18). — По війні діяльність школи оживилася й значно поширилася.

Повне представлення діяльности школи, як і сам її розвиток вимагає довшої статті. яка й буде поміщена в слідуючому числі „Кооп. Республики“.

Школа мимо своєї назви і наставлення, приміненого до обовязуючих для торгов. шкіл плянів, поклала значні заслуги для укр. кооперації, особливо в повоєнній добі. Кооперація зі своєї сторони піддержує її фінансово і учительськими силами.

З КООПЕРАТИВНОГО СВІТА.

Резолюція Центрального Комітету Міжнар. Кооп. Союзу в справі кризи, ухвалена на засіданні дня 30 вересня і 1 жовтня в Парижу звучить так:

„Зібраний в Парижу Центральний Комітет Міжн. Кооп. Союзу супроти пануючої небувалої господарської кризи, викликаної системою капіталістичної конкуренції — заявляє, що розвязання теперішніх світових трудностей він бачить в приміненню і поширенню засад, на котрих опирається кооперативна організація обміну і продукції, репрезентована 60 міліонами кооператорів, приналежних до Міжнародного Кооперативного Союзу.

Наша кооперативна система є єдиним засобом супроти анархії конкурен-

ції і погоні за приватним зиском, бо вона опирається на ідеї служення загалу і усунення приватного зиску та приводить до рівноваги між потребами споживачів і засобами продуцентів.

Ось чому Центральний Комітет закликає всі приналежні до М.К.С. організації до виказування вищости їх економічної системи і їх сили, спосібної забезпечити життєві інтереси загалу всіми засобами, що є в їх розпорядимости, а саме:

а) Через виявлення як найбільшої чуйности і ощадности при закупах і громадженню запасів.

б) Через продажу своїм членам всіх потрібних ім товарів по можливо справедливій ціні, тому що цілість зисків в кооперації повертається споживачам.

б) Через опір всім замірам капіталістичних підприємств, направлюваним до використання сучасної сітуації на власну користь.

г) Через використання всіх засобів, якими вони розпоряджають, — а спеціяьно через скріплення кооперативного режіму, — для злагодження шкід і нещасть, виливаючих зі страшного і зростаючого в світі безробіття людей праці.

Курс кредитової кооперації на університеті в Німеччині. Недавно заснований Кооперативний Інститут при університеті у Франкфурті над Майном улаштовує при співучасти банкового і фінансового відділу Господарського Наукового Інституту при томуж університеті і товариства для підпирання Кооп. інституту пятидневний курс кредитової кооперації (в днях від 27 X. до 31 X. 1931). Організацію і провід курсу обняли: керівник кооп. Інституту проф. др. Hellauer, керівник згаданого банкового і фінансового відділу проф. др. Kalveram і директор кооп. союзу (за управу згаданого вище товариства) др. Frankenbach. Цілий курс коштує від учасника 10 нім. мар.

На курсі відбудуться виклади не тільки на ріжні актуальні і засадничі теми в звязку з крізою в кредитових відносинах, але головну і найбільшу частину викладів на курсі присвятиться питанням технічної натури (як аналіза білянсу, ревізія кред. кооператив і т. д.).

Допущення кооперації на університети в Німеччині є відрадним явищем, а то тим більше, що в цьому відношенні Німеччина відстає від інших країн. По нашим відомостям франкфуртський Інститут є третьою з черги високошкільною науковою інституцією в Німеччині для плекання кооперативних наук. Поза тим існують подібні Інститути в Берліні (проф. Міллєр) і в Галлє (проф. Ґрінфельд).

ГОСПОДАРСЬКА ХРОНІКА.

Банки шведський і норвежський знизили дисконтову стопу, вертаючи ступнево до тої норми, яка була перед заломанням фунта штерлінгів. Дня 7 жовтня ці банки знизили дисконт з 8% на 7%, а 19 жовтня ще на 1% нище, ц. то на 6%. — Так по горячковій непевности настало знов успокоєння і поворот до нормального стану на скандинавському грошевому ринкові.

Сполучені Держави П. Америки задержують ще п і д в и щ е н у стопу дисконтову до 3½ проц. Не виключена й підвишка її до 4%.

Світовий збір жита і пшениці в б. р. Міжнародній Сіл.-Господарський Інститут в Римі, відгадуючи цьогорічний світовий врожай збіж, припускає, що він буде нищий не тільки супроти минулого року, але також супроти пересічи останніх пяти років. Особливо цікаві ці здогади щодо жита і пшениці.

Відносно жита Міжнар. с.-г. інститут означує збір його як слабий, бо в країнах, продукуючих це збіжа (Чехословаччина, Польща, Німеччина), врожай був нищий від згаданої пересічи. Загалом збір жита в Европі М. Інститут означує на 185 міл. сотн., що є кількістю, меншою від минулого року на 40 міл. сот., і на 25 міл. сот. від пятилітньої пересічі. — Сподіються м. и., приймаючи на увагу зужиття запасів в минулому році, що т. зв. житня проблєма в Европі буде зліквідована.

Щождо пшениці, то Міжн. Інститут припускає розмір европейської продукції приблизно на 375 міл. q., ц-то стільки, як в минулому році, і на 10 міл. q. менше від останньої пятирічної пересічи.

В позаевропейському світі зібрано: в Канаді і Сполуч. Державах Америки 315 міл. сонт. (супроти минулорічних 343 міл. сотн. і 341 міл. сотн. пересічи за останнє пятиріччя).

В Індії зібрано 94·5 міл. сотн. (менше відносно: на 12 і 8 міл. сотн.) —

Тільки в північній Африці збір був більший від попередніх років.

Загально зібрано в північній півкулі (крім Радянщини, що до котрої бракує даних) близько 835 міл. сот. пшениці, ц-то на 35 міл. сот. менше, як в минулому році і на 10 міл.сот. менше від пятирічної пересічи. Жита зібрано біля 205 міл. сот., ц-то менше на 45 міл. сотн. відносно минулого року і на 30 міл. сотн. супроти пересічи.

Комісія Союзу Народів про причини аграрної кризи. Комісія Союзу Народів, по 18-місячних дослідах, опублікувала висліди своїх праць. У своїх висновках комісія вказує на і н т е р н а ц і о н а л ь н і г о с п о д а р с ь к і ф а к т о р и, як на головну причину кризи цін хлібор. продуктів; тому і успішна боротьба з кризою мусить іти після одного міжнародного пляну. „Ні одна нація сама не в силі розвязати цю велико́ку і загальну проблєму". Охоронні мита треба редукувати, як тільки на світовому ринкові стане лекше. Причинами кризи вважає комісія, як (до певної міри) надпродукцію, такі зменшення спожиття і як третій чинник: ненормальне відношення коштів продукції до цін продажі рільних продуктів.

Комісія не має надії, щоби у блищому часі могло поважно збільшитися споживання аграрних продуктів, все-ж таки стандаризація і поправа якости продуктів малиб своє значіння для тої справи. Хлібороби можуть з успіхом братися до плекання промислових сирівців, не обмежуючись самими харчевими продуктами (вовна, лен, слійні ростини і т. д.)

Не привязує комісія теж ваги до можливости свідомого зменшення продукції, бо це потяглоб за собою опозицію з кругів споживачів і навіть самих продуцентів. Комісія звертає увагу на те, що **надпродукція є відносно невелика** та що штучне її зменшування моглоб привести при неврожаю до правдивої недостачі хліборобських продуктів.

У відділі „Організація ринку" Комісія звертає увагу на упадок значіння передвоєнних торгівців збіжам; зате зросла сила млинів та їх концернів. Вони нині фактично панують на збіжевім ринку, керуючись інструкціями своїх осередніх організацій. При так великій концентрації є можливе тепер регулювання обороту збіжам шляхом порозумінь від держави до держави.

Комісія автентично стверджує, що мимо спаду цін, плачених хліборобові, ціни, які платить споживач зменшилися незначно; вона пояснює це завеликим поширенням посередництва в торговлі. На тім полі може відограти велику ролю кооперація, скорочуючи дорогу від продуцента до споживача.

При кооперативнім збуті продуцент одержувавби вищу ціну і без додаткового обтяження споживача. Комісія ширше говорить про способи переведення в життя цієї думки і пропонує навіть постійні спільні кооп. організації продуцентів і споживачів.

Факт, що в такім тоні говорить установа, створена урядовими чинниками, що ніби мають заступати інтереси всіх верств, що звичайно досі розумілося, як оборону інтересів промислово-торговельних кругів, є дуже знаменний. Він свідчить про те, що повага до кооперації зросла навіть у тих кругах, що до недавна її наче не помічали.

СЕРЕД КНИГ.

Juljan Bugajski „Masarnia przy spółdzielni spożywców". Warszawa, Związek spółdzielni spażywców, 1931. (Praktycz. bibl. t. 7.). 8°, st. 162.

„Щоби не говорити про стан наших спож. кооператив, то все, на жаль, мусимо ствердити, що їх життєздатність, здібність до екзпанзії, а головно відвага підниматися труднішних господарських завдань далеко не вдоволяючі" — читаємо на вступі цієї книжки. Одним з таких завдань, уважає автор мясну справу в Польщі, котра досі є „величезним полем нічим непогамованого визиску споживача і продуцента". На основі статистики Союза пол.спож. кооператив за 1929 р. на 847 кооп. тільки 34 провадять мясарні або мясні склепи. І то 17 з них знаходяться на терені одного келецького воєвідства. Обороти тих відділів виносили за 1929 3,635.437 зл. при загальних оборотах тих кооп. 22,212.736 зл., отже 16%. Рівнож рентовність тих відділів є вповні вдоволяюча.

Мимо того загал спож. кооп. ту справу зовсім занедбав. Автор хоче своєю книжкою збудити зацікавлення мясарським ділом серед кооператорів та подати вказівки про ведення мясарських робітень і склепів при кооп-вах. На почат-

ку своєї праці виказує автор велику відживну вартість мяса та значіння мясної поживи для життєвої енергії і навіть психіки народів. „Так, як скількістю зужитого мила міримо висоту культури народу, так само певним покащчиком життєвої енергії, підприємчивости народу та здібности вибороти собі місце в житті може бути висота споживання мяса і, як на доказ того, він вказує на мясоїдних Англійців і вегетіріянські народи, ними підбиті. В Польщі спожиття мяса надзвичайно мале, около 1·5 кг на душу річно в порівнанні до 84 кг в Америці, 57·6 кг в Англії, 52 кг в Німеччині і т. д.

Краєвий ринок, це ринок чисто пролетарський, з малим запотребованням мяса, а великим розмірно запотребованням товщів. Через те товщі імпортуються з заграниці при рівночаснім вивозі живих безріг і худоби.

По розгляді організації торговлі худобою і безрогами в краю і обставин, уряджень та законів, котрі мають вплив на мясну квестію (чому посвячена 1/3 книжки) подає автор в загальних нарисах спосіб організації і ведення мясарської робітні і склепу при спож. кооперативі. Самій техніці мясарського виробу присвячено доволі мало уваги, та всетаки про ті справи можна з книжки дещо довідатися.

З огляду на актуальність мясарської справи у нашій кооперації — варта познакомитися нашим кооператорам з тою книжкою. *Р. Р.*

Karol Haubold. Spółdzielcze organizacje młodzieży. Młodzież a spółdzielczość. Warszawa, Spółdzielnia wydawnicza młodzieży „Zew", 1931. 16⁰, ст. 29.

Автор книжки вже відомий кооперативний письменник. Знаємо його, як автора дослідів про кооперативну пресу, котрий займається спеціяльно питаннями кооп. освіти і пропаганди. Ці заінтересовання привели його і до питання про кооперацію серед молоді. Кооперативний бо рух серед молоді є явищем скорше пропагандистичної, ніж конструктивно-будівничої натури. З природи річи — грунту і людського матеріялу — значіння його є виховуючим і підготовчим більше, ніж самостійно-господарським.

Автор підійшов до справи кооперації серед молоді — правильно — зі становища психольогічного, від питання, як защепити в молодій свідомости майбутнього громадянина ідеї кооперації. Ці ідеї здібні є відповісти молодечим поривам до ідеалу, а кооп. організація може дати здоровий, ц. то практично здійснимий, без прикмет утопізму вихід для цих прагненнь, виховуючи й привчаючи молодь до „розуміння фактів, господарських явищ, духових перемін і настроїв", до глибшої застанови над складними відносинами в господарському і суспільному житті. Зупинившись відтак на обєктивних умовах, серед яких жиє молодь, як на таких, що спонукалиб її до гуртування в кооперативи, автор переходить до обговорення відношення молоді до кооперації зі становища першої; аналізує два можливих відношення між ними: 1) теоретичнопізнавче (вироблення кооп. світогляду) і 2) практично-організаційне (коли то й повстає можність підготовки молодих працівників і запевнення т. ч. тяглости й сталости кооп. руху).

З черги б. м. докладно розглядає організаційні форми кооп. руху серед молоді. І це є, як що і не найбільше цінна, то найбільш цікава частина брошурки, повна практичних вказівок і уваг, які можуть дуже причинитися до розбудження ініціятиви й дати імпульс до організаційного оформлення кооп. руху серед молоді. Цінним є, що автор не обмежує теми на т зв. учнівські, або шкільн. кооперативи. Автор чи не головним тереном поширення кооп. ідей серед молоді уважає молодь робітничу, а то як сільську, так і міську (ремісничу і фабричну).

Він розріжняє такі форми кооп. руху серед молоді: 1) кооперація в організаціях молоді, 2) молодь в кооп. русі і 3) самостійні кооп. організації молоді.

В цій частини розглядаються не тільки організаційні засади і форми кооп. руху серед молоді, але звернено хоч і побіжно увагу на методи праці (особливо в кооп. гуртках молоді). Автор використав при тім практику дотичних польських кооператив.

Книжка написана простою ясною мовою, прозраджує автора, котрий знає і любить справу та є щирим прихильником молоді і відданим робітником кооп. руху. Книжка і для наших читачів є пожаданою лектурою тим більше, що такої у нас покищо немає. *В. Л.*

Календар „Сільський Господар" на 1932 рік. Цей спільний календар „Сільського Господаря" і „Центросоюзу" є четвертим річником порадника у всіх ділянках сільського господарства, започаткованим першим календарем „Сільського Господаря" на 1929 р.

Кожний дальший річник календаря „Сільський Господар" є доповненням до попереднього. — Календар „Сільського Господаря", головно його господарська

частина, має для господаря завжди вартість. Календаріюм — це безплатний додаток.

В господарській частин є добрі статті з аграрної політики, хліборобства, луківництва, садівництва і городництва, лісівництва, плекання тварин, птахівництва, пасічництва, шовківництва, рибальства, ветеринарії, меліорації, та комасації, будівництва, промислу, кооперації та відділу господинь.

Сільсько - господарські організації (Кружки „Сільського Господаря" і Кооперативи) повинні обовязково закупити для своїх книгозбірень цей господарський порадник. — В ньому кожний господар знайде не одну пораду.

З ПРЕСИ.

Під заголовком: „Кооперативна освіта у Львові" помістив орган Міжнар. Кооп. Союзу „Internationale genossenschaftliche Rundschau" (в ч. 10. за жовтень 1931 р.) замітку про кооп. курс, який „Народна Торговля" вже четвертий рік улаштовує для свого персоналу, про Торговельну школу, про Вищий кооп. курс 1929/30 р. та про двохлітний кооперативний Інститут, оснований при тійже школі в біж. 1931 році.

Замітка підносить систематичність кооперативної освіти і підготовки в названих школах. Слід замітити, що замітка не є вичерпуючою. Не казучи про те, що вона поминула цілком кооперативно-освітній рух в краю, нічого не згадує приміром і про заочні кооперативні курси, улаштовувані вже другий рік Р. С. У. К., котрі в системі кооперативного навчання займають відповідне місце.

Після гостини анґлійських послів у Галичині. „The New Dawn", офіціяльний орган національного (державного) Союза робітників торгівлі і споріднених фахів (National Union of Distributive and Allied Workers), котрий обєднує більшість кооперативних службовиків Англії, в ч. 18. з 29. серпня приніс інформацію про побут в нашому краю посла англ. парляменту п. Дейвіса (є секретарем Союзу) з о. Барром та про його враження. Там-же поміщена світлина, що представляє п. Дейвіса в оточенні персоналу ПСК в Рогатині. Зміст замітки такий:

„Наш п. Р. І. Дейвіс був недавно в цій частині Европи, що зоветься Східною Галичиною і находиться під владою Польщі. Він стрічався з більшим числом чільних кооператорів та ствердив, що рух (кооперативний) в цій віддаленій частині світа є дуже сильний.

Платня, яку одержують працівники в містах, виносить около 16 шилінгів (35 зол.) в місяць, так у хлопців, як і у дівчат, коли вони вступають на працю по покінченні школи, доходячи до около 45 шіл. (100 зол.) в місяць, коли вони доходять до 21 року життя. Бачимо, що ці платні ледви можна порівняти з нашими, помимо останніх редукцій. Очевидно мусимо завжди брати під увагу кошти удержання. П. Дейвіс подає, що в своїх подорожах ствердив, що коли платня є дуже низька в якійсь країні, то хлібодавці мають загально звичай виплачувати їх місячно. Квота виглядає тоді нібито поважнішою. Коли платня трошки вища, то виплачують що два тижні. Факт, що наші платні виплачується тижнево, говорить сам за себе.

Начальник кооперативної складниці в місті Рогатині, в якій працює 17 службовиків, одержує 45 шіл. місячної платні і він є майкраще сітуованою особою в сусідстві. Щож говорити про решту?

П. Дейвіс інформує, що після відвідин він починає мати інші погляди про інтернаціоналізм.

Пропасть між платнею в місті, і сільською у Галичині богато більша, як у нашій країні.

П. Дейвіс бачив сільську кооперативу в середиші станиславівського воєвідства і ній ствердив ось що: начальник кооперативи, яка має споживчу крамницю, молочарський відділ і читальню, одержує 25 шіл. (55 зол.) в місяць. Виглядав на 23-літнього. Його штаб складається з одного мужеського і одного жіночого помічника, з деякою добровільною помічю за деякі окрушки, що спадають з кооперативного стола. Хоч його 25 шіл. видаються дрібницею в порівнанні з нашою скалею, то він є найліпше платним службовиком (поза священиком) в цілому окруженні, де 90% населення босі, а більша частина дітей тільки з одною одежиною на закриття їх наготи. І взагалі винагорода робітника в цій частині світа ледви коли більша як 6 пенсів (1 зол.) на день. Нас інформують, що п. Д. і о. Барр не могли вийти з дива, на вид білих людей, що удержують родини в доходу пів пенні на годину. Це мусить бути пекольне життя!

Кооперативні службовики в цих сто-

ронах є фахово цілковито незорганізовані".

До тих слів англійського професійного органу треба додати пояснення, що очевидно наших гостей не інформовано про те, що робітники наших сільських кооператив є переважно доходячими, маючи своє головне заняття при господарстві. Взагалі-ж помічення п. Дейвіса влучні і бистрі. За нужду, що розпаношилася по нашому краю, відповідаємо перед світом не ми...

„Час" про кооп. справи.

В щоденнику „Час", що виходить у Львові, йшов недавно цикль статей др. О. Бойдуника „На суспільно-організаційні теми". Розглядаючи роботу ріжних наших суспільних організацій, автор присвятив аж три фейлєтони кооперації. Критично ставиться передусім до політики цін в кооперації, вимагаючи, щоби ціни по кооперативних установах були нищі, як у приватних (річ, як відомо, в кооперації дискусійна, а засадам рочдельським навіть перечуча). Далі автор звертає спеціяльну і широко мотивовану увагу на занепад і майже повну відсутність в останніх часах устної кооп. пропаганди. Вимагає її від усіх суспільних діячів, а вже в першу чергу від усіх платних співробітників, люстраторів, ревізорів.

Факт, що т. зв. нефахова преса починає присвячувати більше уваги справам кооперавного будівництва, треба привітати. Досі з цею справою було дуже й дуже погано.

Лист до Редакції.

До нашої Редакції наспіло слідуюче не зовсім коротке спростування, яке ми ось тут містимо за конечними стилістичними змінами і скороченням тих місць, де заінтересовані переступили границі спокійного тону, одначе з залишенням всіх їх річевих аргументів. — Ред.

Хвальна Редакціє!

Підписані, як заінтересовані особисто, звертаються з проханням о ласкаве поміщення в „Кооп. Респ." слідуючого короткого спростування: В ч. 5. за травень б. р. знаходимо статтю п. Мих. Горбового п. з. „Укр. домашній промисл на Гуцульшині", в котрій автор невинно і несправедливо обвинив нас в тому, що ми дали початок вивченню жидів килимарства і стали головними винуватцями, що ця галузь нашого народнього промислу опинилася в руках жидів, і через них зістала опанована.

Не будемо забирати місця напровbooджуванням причин, через які жиди опанували килимарство. Далаб ся доказати, що не виучення жидів через когось дало їх в руки цей промисл. Коротко скажемо, що не було в нас так сильної фахової оргацізації, котра й не могла повстати зі взглядів матрріяльних, шоб цю галузь промислу, заховати перед жидами на довший час для себе. І тут міститься причина скоршого переняття килимарства жидами. Твердження п. Горбового про нас є фальшиве. Першим, хто вивчив робити килими жида в Косові є поляк Станкєвич, передвоєнний фаховець. Він то вивчив у себе в дома Копеля Гільмана, а не ми.

Правдою є, що ми два перші робили в жидівських домах, в їх варстатах, але ті жиди, у яких ми робили, ще і нині не вміють килимів робити, але жадних жидів ми ніколи не вчили. Нашу невинуватість можуть потвердити свідки.

Юрко Кошак і Михайло Кіящук
(та підписи 4 свідків).

Видає: Ревізійний Союз Українських Кооператив.
За редакцію відповідає: д-р Карло Коберський.

Друкарня „Час" кооп. з від. уд. Львів, вул Вірменська 16.